МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра практичної психології

Психологічні особливості навчальної мотивації молодших школярів із різними типами губристичної мотивації

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:
студентка 2 курсу, 223 групи
Величко Інна Анатоліївна

Керівник:
канд. психол. наук,
доц. **Гуцуляк Н. М.**

До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № ___ від _____ 2025 р
Зав. кафедрою _____ доц. Радчук В.М.

ЧЕРНІВЦІ – 2025

АНОТАЦІЯ

Величко І. А. Психологічні особливості навчальної мотивації молодших школярів із різними типами губристичної мотивації. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр».

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню психологічних особливостей навчальної мотивації молодших школярів із різними типами губристичної мотивації. Проаналізовано наукові підходи до розуміння мотивації учіння та фактори, які впливають на її формування в молодшому шкільному віці, а також висвітлено зміст і функції губристичної мотивації. Проведено емпіричне дослідження, спрямоване на виявлення особливостей навчальної мотивації учнів початкових класів відповідно до типів губристичної мотивації. Розроблено практичні рекомендації для батьків та вчителів щодо підвищення мотивації молодших школярів до навчальної діяльності.

Ключові слова: навчальна мотивація, губристична мотивація, молодший шкільний вік, пізнавальна активність.

ABSTRAKT

Velychko I. A. Psychological features of the educational motivation of younger schoolchildren with different types of hubristic motivation. – Manuscript. Qualification work for the degree of "master".

The qualification work is devoted to the study of the psychological features of the educational motivation of younger schoolchildren with different types of hubristic motivation. Scientific approaches to understanding the motivation of learning and factors that influence its formation in younger school age are analyzed, and the content and functions of hubristic motivation are highlighted. An empirical study was conducted to identify the features of the educational motivation of primary school students according to the types of hubristic motivation. Practical recommendations for parents and teachers on increasing the motivation of younger schoolchildren for educational activities are developed.

Keywords: educational motivation, hubristic motivation, younger school age, cognitive activity.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ І.А. Величко

ЗМІСТ

ВСТУП……4

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ……7

1.1. Мотивація навчальної діяльності як психолого-педагогічна проблема …….....7

Мотиви навчальної діяльності у структурі мотиваційної сфери учня початкових класів ……..…12

1.3. Чинники ефективного формування навчальної мотивації молодших школярів …….19

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ВИБІРКИ ТА МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ...……29

РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНО-ДІАГНОСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З РІЗНИМИ ТИПАМИ ГУБРИСТИЧНОЇ МОТИВАЦІЇ ……...36

Дефінітивний аналіз поняття «губристична мотивація»…….……36

3.2. Порівняльний аналіз особливостей навчальної мотивації дітей молодшого шкільного віку відповідно до типів губристичної мотивації ……42

3.3. Практичні рекомендації батькам та вчителям щодо підвищення мотивації молодших школярів до навчальної діяльності ……63

ВИСНОВКИ……..70

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..73

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасна початкова школа функціонує в умовах трансформації освітніх підходів, що вимагають орієнтації педагогів на розвиток особистості учня, його навчальної автономії, внутрішніх мотивів та здатності до саморегуляції. Одним із ключових психологічних чинників успішності в освітньому процесі є навчальна мотивація. Саме вона визначає рівень залученості молодших школярів до навчальної діяльності, їхню пізнавальну активність, ініціативність та ставлення до знань.

Питання розвитку навчальної мотивації молодших школярів висвітлюється у таких нормативних документах, як Концепція «Нова українська школа», Закон України «Про освіту», Державний стандарт початкової освіти, де підкреслюється, що формування стійкої мотивації до навчання є необхідною умовою гармонійного розвитку дитини. У цих документах наголошується на тому, що мотивованість учня - це ключовий чинник успішної навчальної діяльності та становлення його життєвих компетентностей.

Розвиток мотиваційної сфери дитини молодшого шкільного віку є складним і багатовимірним процесом. На нього впливають індивідуально-психологічні особливості учня, умови навчання, стиль педагогічної взаємодії та соціальне середовище.

Проблема мотивації навчання молодших школярів широко висвітлюється у психологічній і педагогічній науці. Багато дослідників наголошують, що саме мотиваційна складова є провідною центральною ланкою навчальної діяльності. Серед них М. Алексєєва, Б. Баєв, Г. Балл, Н. Бойко, І. Большакова, М. Боришевський, А. Волянюк, Ю. Гільбух, О. Гнатюк, С. Гончаренко, О. Дусавицький, Г. Костюк, С. Максименко, В. Моляко, В. Моргун, С. Москвичов, Н. Побірченко, В. Рибалко, Г. Середа, В. Симеченко, І. Синиця, О. Скрипченко, Ю. Суходольська, М. Халько, Ю. Швалб.

Окрему увагу дослідники приділяють такому феномену, як губристична мотивація, яка пов’язана з прагненням школяра досягати успіху, демонструвати

власну значущість та бути визнаним оточенням. Розуміння специфіки прояву різних типів губристичної мотивації у молодшому шкільному віці дозволяє створювати більш ефективні педагогічні умови для розвитку навчальної активності та попередження шкільної дезадаптації.

Різні аспекти губристичної мотивації та особливості її впливу на розвиток школяра досліджували такі науковці, як К. Брагіна, А. Миколайчук, К. Фоменко та ін. Вони підкреслюють важливість вивчення цього феномену в контексті навчальної активності молодших школярів. У своїх дослідженнях вчені акцентують увагу на тому, що губристична мотивація може виступати як конструктивним чинником розвитку учня, так і джерелом внутрішніх суперечностей, якщо педагогічні умови не сприяють здоровому його самоствердженню.

Попри значну кількість досліджень питання особливостей губристичної мотивації та її впливу на навчальну діяльність молодших школярів залишається недостатньо вивченим. Детального аналізу потребує вплив різних типів губристичної мотивації на ставлення дітей до навчання, їхню активність, самооцінку, взаємодію з учителем та однолітками. Актуальність теми зумовлена необхідністю розробки психологічно обґрунтованих підходів до підтримки позитивної навчальної мотивації, покращення взаємодії педагогів й учня та гармонійного його розвитку. Зважаючи на теоретичне та практичне значення даної проблеми, темою кваліфікаційного дослідження обрано **«Психологічні особливості навчальної мотивації молодших школярів із різними типами губристичної мотивації»**.

Об’єкт дослідження - навчальна мотивація учнів початкових класів.

Предмет дослідження - психологічні особливості навчальної мотивації учнів початкових класів із різними типами губристичної мотивації.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати та емпірично виявити особливості мотивації до навчальної діяльності молодших школярів із різними типами губристичної мотивації.

Для досягнення мети дослідження та перевірки сформульованої гіпотези необхідно розв’язати такі **завдання**:

характеризувати на основі аналізу психолого-педагогічних джерел змістовний бік мотивації до навчальної діяльності у молодшому шкільному віці;

орівняти особливості навчальної мотивації молодших школярів відповідно до типів губристичної мотивації;

озробити та надати рекомендації для батьків та вчителів щодо підвищення мотивації до навчальної діяльності учнів початкових класів;

истематизувати та узагальнити опрацьований матеріал, сформулювати висновки.

Гіпотеза дослідження: існують відмінності у змістових характеристиках навчальної мотивації учнів початкових класів із різними типами губристичної мотивації.

Методи та методики дослідження.

У процесі дослідження реалізовувався комплексний підхід, який передбачав поєднання наступних методів:

1) теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення і систематизація концептуальних положень з досліджуваної проблеми);

2) емпіричні (тестування, зокрема методики: проективна методика «Казкове царство» (К. Фоменко), методика оцінки мотивації навчання (Н. Лусканова), методика «Виявлення мотивації учіння» (В. Кириленко), методика «Спрямованість на набуття знань» (Є. Ільїн, Н. Курдюкова), методика «Спрямованість на оцінку» (Є. Ільїн, Н. Курдюкова);

3) методи інтерпретації емпіричних даних (структурний метод).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, теоретичного та двох практичних розділів, висновків та списку використаних джерел (52 найменування). Робота викладена на 72 сторінках машинописного тексту, проілюстрована 5 рисунками та 1 таблицею.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні підходи до розуміння навчальної мотивації молодших школярів

1.1. Мотивація навчальної діяльності як психолого-педагогічна проблема

Питання мотивації навчальної діяльності займає провідне місце серед актуальних проблем сучасної педагогіки та психології. Адже, саме рівень навчальної мотивації значною мірою визначає не лише успішність засвоєння знань, але й готовність учня до безперервного навчання, його саморозвитку та особистісного зростання.

Л. Проколієнко, Д. Ніколенко пояснюють, що основу мотивації учбової діяльності становлять спонукальні чинники навчальної активності учня: його потреби, переконання, ідеали, захоплення, уявлення про себе, ціннісні орієнтири. Вчені підкреслюють, що рівень сформованості навчальної мотивації є важливим індикатором результативності освітнього процесу, адже мотиваційна зрілість виступає невід'ємним компонентом формування активної соціальної позиції особистості [40].

М. Заброцький пише, що навчальна мотивація постає як системне, ієрархічно організоване утворення, основними характеристиками якого є спрямованість, стійкість і динамічність. Її підґрунтям виступає потреба, що проявляється у психічному стані, пов'язаному з пізнавальною активністю учня та його готовністю до засвоєння знань [21].

Л. Дзюбко, Л. Гриценок [17] зазначають, що у вітчизняній психологічній літературі мотив учіння розглядається як чітко усвідомлене прагнення учня брати участь у впорядкованій навчально-пізнавальній діяльності та розглядають навчальну мотивацію як специфічний різновид загальної мотивації особистості. Її формування і прояв зумовлюються низкою факторів, властивих саме освітній діяльності: тип освітньої системи й закладу (загальноосвітнього, спеціалізованого, професійно-технічного чи вищого), організація навчального процесу та модель навчання, яка використовується, індивідуальні характеристики учня (вік, стать,

рівень інтелектуального розвитку, здібності, самооцінка, характер взаємин із ровесниками) та особливості вчителя, насамперед, його ставлення до учня та до навчальної діяльності загалом. Важливу роль відіграє ще і специфіка навчального предмета.

Вчені також додають, що В. Андрієвська розглядає мотивацію учіння як систему природних, соціальних та індивідуальних чинників, які спонукають здобувача освіти відвідувати навчальний заклад, виконувати вимоги педагогів, активно включатися в освітній процес, докладати зусилля для подолання труднощів, реалізовувати власні здібності й нахили, а також брати участь у навчальній взаємодії [17].

Варто звернути увагу й на думку Л. Буданової, яка полягає в тому, що мотивація навчання включає цілу низку аспектів, а саме: суспільні ідеали, особистісне значення навчання, індивідуальні мотиви і цілі учня, його емоції, інтереси, освітні результати та пізнавальні здібності. Слід зауважити, що всі вони можуть змінюватися та поєднуватися між собою у нових співвідношеннях. З цього випливає, що формування навчальної мотивації не можна зводити лише до зростання позитивного чи негативного ставлення до учіння, воно передбачає утворення складних структур мотиваційної сфери. Саме ці структури та взаємозв'язки між ними, на думку дослідниці, мають стати предметом цілеспрямованого педагогічного впливу [9].

Л. Яременко вказує на те, що О. Гребенюк та Т. Гребенюк трактують навчальну мотивацію як цілісну систему цілей, потреб і мотивів, що підштовхують особистість до засвоєння знань, оволодіння способами пізнання, усвідомленого ставлення до процесу навчання та активної участі в ньому [52].

М. Лук'янова підкреслює, що розвиток навчальної мотивації учнів передбачає поступовий перехід від негативного чи байдужого ставлення до освітньої діяльності до більш зрілих форм позитивної мотивації, що характеризується активністю, усвідомленістю та відповідальністю [28].

Ю. Семців, З. Онишків розглядають навчальну мотивацію як узагальнену категорію, що охоплює процеси, методи і засоби, які спонукають учнів до

результативної розумової діяльності та активного оволодіння навчальним матеріалом. Дослідники підкреслюють, що навчальна мотивація становить окремий різновид мотивації, виступає важливим компонентом навчальної діяльності та водночас слугує джерелом активності її суб'єкта [43].

О. Дуброва зауважує, що основою навчальної мотивації є навчальна потреба, що зумовлює активність учня та його готовність до оволодіння знаннями. При цьому, важливими її складовими є мотиви самовдосконалення, самореалізації та самовираження. Вчена також погоджується з переконанням Л. Буданової про те, що мотивація до навчання не лише стимулює розвиток інтелекту, а й виступає провідним чинником особистісного зростання загалом [19].

І. Омері, О. Спесивих, О. Комоцька у своїй науковій праці пишуть про те, що мотивація навчання являє собою сукупність мотивів, які визначають напрям і активізують пізнавальну діяльність учнів та істотно впливають на її результативність. Вчені мотиви навчання розглядають як спонуки, що характеризують особистість учня, його провідні інтереси і цінності, сформовані під впливом сімейного виховання та освітнього середовища [35].

А. Телецька узагальнює, що дослідники розглядають навчальну мотивацію як діючу систему мотивів, яка обумовлює спрямованість особистості на активне засвоєння освітнього змісту та визначає характер її діяльності. Крім того, вчена вважає, що навчальна мотивація постає як спонукання учнів до продуктивної пізнавальної активності та свідомого оволодіння знаннями за допомогою різноманітних методів, прийомів й засобів навчання [46].

А. Волянюк розглядає навчальну мотивацію як динамічний процес, що ініціює, спрямовує та підтримує зусилля учня під час реалізації навчальної діяльності. Вона постає як багатовимірна система, в якій поєднуються мотиви, цілі, реакції на труднощі, наполегливість та особистісні установки учня. На думку дослідниці, становлення навчальної мотивації відбувається шляхом поступового перетворення загальних спонукань до навчання у зрілу мотиваційну сферу, якій властива стійка структура з провідними мотивами [11].

В іншій науковій праці А. Волянюк доповнює, що основою навчальної мотивації є потреба, яка активізує пізнавальну діяльність учня та забезпечує його здатність до сприйняття й засвоєння нового матеріалу. Водночас наявність потреби не формує змісту діяльності, оскільки її чітке окреслення відбувається лише в процесі дії. Мотиваційний компонент навчальної діяльності включає пізнавальні потреби, мотиви й навчальний зміст. Однією з ключових умов успішного учіння дослідниця вважає наявність не лише пізнавальної потреби, а й спонукань до саморозвитку, реалізації власного потенціалу та вираження індивідуальності. При цьому, емоційна сторона пізнавальної потреби знаходить свій вияв у формі інтересу. Підсумком становлення навчальної мотивації є рівень успішності учня [12].

І. Онищенко, А. Сівачук аналізують мотивацію учіння як сукупність стимулювальних впливів, спрямованих на підвищення зацікавленості учнів та вдосконалення їхніх навчальних умінь. Також дослідниці пишуть, що, за визначенням О. Киричука, мотивація учіння - це система чинників біологічного, соціального й індивідуального характеру, які стимулюють відвідування школи, дотримання вимог вчителів, виконання завдань, а також активність, необхідну для подолання труднощів та розвитку здібностей [44].

Ю. Зубцова, Є. Янчук вказують на те, що мотивація у навчальній діяльності проявляється у прагненні людини досягати успіху. Саме вона дозволяє знайти відповіді на запитання «чому?», «з якою метою?» та «заради чого здійснюється навчання?» [51].

І. Андрощук дотримується позиції, що мотивація посідає ключове місце у структурі освітнього процесу, оскільки саме вона визначає якість і результативність учіння. Вчений наголошує, що мотивація до навчання є однією з основних умов реалізації освітньої діяльності та виступає рушійною силою розвитку й вдосконалення особистості [2].

Ю. Баруліна, М. Домуховська характеризують навчальну мотивацію як діяльність, що забезпечує усвідомлення учнем своєї відповідальності за результати власної поведінки як перед оточуючими, так і перед собою. Дослідники, посилаючись на О. Кочарян, стверджують, що мотивація у навчальному процесі

розглядається як створення відповідних дидактичних умов для формування внутрішніх і зовнішніх мотивів, розвитку ключових структурних елементів мотиваційної сфери учнів, серед яких виокремлюють відповідальність за використання знань, формування наукового світогляду, усвідомлення значущості навчання для життя, моральне самовизначення та готовність до духовного вдосконалення [18].

Т. Луцик, І. Мудрак зазначають, що у навчальній діяльності мотиви виконують функцію рушійної сили, що спрямовує активність учнів. Якість навчальної діяльності залежить від рівня сформованості мотивації: чим вона сильніша, тим вищі результати, і навпаки [29].

О. Тіщук, О. Маєвська, Т. Чернова визначають поняття «мотивація до навчання» як усвідомлене розуміння учнем його значущості, прагнення досягти максимально високих результатів та здійснення свідомих дій для їх реалізації без постійної потреби у зовнішніх стимулах чи контролі. Оптимальною формою навчальної мотивації дослідники вважають самомотивацію, оскільки вона ґрунтується на внутрішній потребі особистості у розвитку [47].

Н. Агаркова,Т. Трухова у своїй праці висвітлюють позицію Н. Воронової, яка вважає, що навчальна мотивація поєднує сукупність процесів, методів, засобів, які спонукають учнів до активного пізнання та оволодіння знаннями. При цьому, самі вчені уточнюють, що під навчальною мотивацією слід розуміти бажання і прагнення до навчання, а вже їхній рівень визначатиме результативність учіння [1].

Отже, мотивація навчальної діяльності є системним психологічним утворенням, що поєднує потреби, мотиви, інтереси та цілі в єдину динамічну структуру, яка забезпечує активне включення учня в освітній процес. Навчальна мотивація є ключовим чинником, що забезпечує не лише успішність учня, а й гармонійний розвиток його особистості. Її розуміння, як психолого-педагогічного явища, дає змогу ефективно організовувати освітній процес, формуючи в учнів стійке бажання вчитися і досягати успіхів.

. Мотиви навчальної діяльності у структурі мотиваційної сфери учня початкових класів

Мотиваційна сфера молодшого школяра є складним утворенням, яке поєднує в собі різноманітні спонукальні сили, що визначають його ставлення до навчання. У цьому віці дитина поступово переходить від переважно ігрової діяльності до навчальної, яка стає провідною. Відповідно, зростає роль мотивів, які забезпечують активність учня у пізнавальному процесі.

Т. Крисанова, С. Панасюк у кваліфікаційній роботі узагальнюють, що у молодшому шкільному віці відбувається активне вдосконалення мозкової діяльності, зокрема аналітико-систематичної функції кори, що забезпечує розвиток мислення та саморегуляції. Процес гальмування поступово зміцнюється, однак, діти залишаються емоційно збудливими й імпульсивними. Основними психічними процесами цього віку є мислення та пам’ять: відбувається перехід від наочно-образного до словесно-логічного мислення, що активно розвивається у процесі навчання. Пам’ять стає більш продуктивною, діти вчаться раціонально запам’ятовувати, хоча домінує мимовільне запам’ятовування - вони краще засвоюють те, що викликає інтерес і емоційний відгук. Саме тому уроки мають бути цікавими та різноманітними [36].

І. Кузь, О. Морозова, Л. Удовенко розглядають молодший шкільний вік як ключовий період для формування основ навчальної мотивації, коли можна закласти інтерес не лише до результату, а й до самого процесу пізнання. Вчені підкреслюють, що саме в цей час формується бажання і вміння вчитися, а стійкий пізнавальний інтерес стає головним чинником ефективного навчання [24].

А. Волянюк вважає молодший шкільний вік ключовим етапом формування навчальної мотивації, яка визначає подальший розвиток пізнавальних здібностей дитини. Основний зміст мотиваційної сфери цього вікового періоду вчена формулює як уміння “навчитися вчитися” [11].

Ю. Зубцова, Є. Янчук звертають увагу на те, що вік молодших школярів є періодом початкового формування мотивації до навчання, яка значною мірою

впливає на подальший розвиток дитини. Продуктивність навчальної діяльності напряму визначається мотивами, що стимулюють пізнавальну активність школяра та зумовлюють основний напрям її розвитку. Мотивація, виступаючи невід'ємною складовою освітнього процесу, впливає на перебіг та на результативність навчальної діяльності учнів [51].

Л. Маляр, З. Ваколя стверджують, що у дітей віком від 6 до 10 років відбувається становлення навчальної діяльності, саме тому і формування навчальних мотивів проходить в цьому віці. Вчені, посилаючись на Л. Чумак, мотив навчальної діяльності трактують як сукупність чинників, що стимулюють активність у навчальному процесі - від потреб і цілей до інтересів, установок та почуття обов'язку. Взаємодіючи та вибудовуючись у певну ієрархію, ці мотиви формують різні типи навчальної мотивації. Дослідники додають, що під час навчальної діяльності молодші школярі використовують поєднання пізнавальних та соціальних мотивів, що дає можливість посилити зацікавленість у навчанні, підвищує прагнення до успіху в різних видах активностей [30].

Н. Воронова підкреслює, що навчальна мотивація є багатогранним утворенням, що охоплює різні аспекти - від суспільних ідеалів до особистісних цілей, емоцій та інтересів учня. Її розвиток відбувається не просто через посилення позитивного ставлення до навчання, а через поступове ускладнення внутрішньої структури мотивів і появу нових взаємозв'язків між ними. Тому важливо, щоб учитель свідомо керував цими процесами, спрямовуючи формування зрілої мотиваційної сфери молодшого школяра [13].

Г. Гніда, І. Кравчук установили, що між рівнем мотивації та навчальними досягненнями молодших школярів існує пряма залежність: більш мотивовані учні мають вищу успішність. Слід відмітити, що серед провідних мотивів переважають соціальні - прагнення до схвалення, спілкування, належності до колективу. Менша, але значуща частка учнів орієнтується на пізнавальні мотиви, тобто виявляє інтерес до змісту знань та процесу навчання. Такі учні зазвичай досягають кращих результатів у навчальній діяльності. Відповідно, провідним для більшості молодших школярів залишається соціальний тип мотивації, тоді як пізнавальні

мотиви лише починають формуватися і потребують цілеспрямованого розвитку з боку педагогів [23].

Результати досліджень М. Іванчук та Н. Біляєвої вказують на те, що у процесі навчання з першого до четвертого класів спостерігається поступове зниження позитивного ставлення молодших школярів до навчальної діяльності. Це свідчить про наявність негативної тенденції у формуванні навчальної мотивації та інтересу до школи.

Учні ж із позитивним ставленням до навчання характеризуються гармонійним розвитком когнітивного, емоційно-оцінного й поведінкового компонентів. Для дітей, які навчаються у третіх і четвертих класах, властиве усвідомлення себе як суб'єкта навчальної діяльності, наявність пізнавальних мотивів і стійкого інтересу до знань. Натомість у тих, хто вчиться у перших і других класах, переважає емоційно забарвлене, але ще недостатньо усвідомлене ставлення до навчання та ролі вчителя.

Вчені додають, що у розвитку емоційно-оцінного компоненту спостерігається перевага позитивних емоцій щодо навчальних ситуацій і позитивне сприйняття вчителя як керівника навчальної діяльності. Учні 3-4 класів демонструють більшу відповідальність, самостійність, довільність поведінки та здатність долати труднощі, що свідчить про якісне зростання вольових і пізнавальних процесів. Водночас простежується поступове зростання кількості дітей із нейтральним ставленням до навчання, що може свідчити про ослаблення емоційної залученості до освітнього процесу [5].

Ю. Приходько, О. Толмачова наголошують, що на початковому етапі навчання молодші школярі зазвичай виявляють високу мотивацію та щире бажання вчитися. Їх приваблюють «серйозні» предмети - читання, письмо, математика, а не дошкільні види діяльності. Проте, вже до кінця третього класу початковий інтерес до школи поступово згасає: на зміну емоційному захопленню приходить потреба у свідомому ставленні до навчання як суспільно значущої діяльності. Слід зауважити, що відсутність пізнавального інтересу стає однією з головних причин неуспішності. Формування мотивів учіння не відбувається спонтанно, а потребує

цілеспрямованої педагогічної роботи, спрямованої на розвиток внутрішнього інтересу до знань і саморозвитку [39].

Як стверджує І. Андрощук, навчальна діяльність учнів формується сукупністю мотивів: внутрішніх, пов’язаних із процесом і змістом навчання, та соціальних, що відображають прагнення школяра знайти своє місце у колективі. Також мотиви можна класифікувати за змістом і динамікою: вони визначають сенс навчання, вплив на поведінку, усвідомленість і стабільність активності, а також емоційне забарвлення. Тип мотивації змінюється під впливом нових установок, успіхів, невдач та формування життєвих орієнтирів [2].

Л. Дзюбко, Л. Гриценок підкреслюють, що на початкових етапах навчання провідну роль відіграє саме зовнішня мотивація, тоді як внутрішня поступово формується у процесі розвитку навчальної діяльності. Дослідниці виокремлюють п’ять рівнів навчальної мотивації:

исока ступінь навчальної вмотивованості та пізнавальної активності - учні дисципліновані, відповідальні, уважно дотримуються вказівок вчителя, невдале оцінювання у них супроводжується сильним емоційним хвилюванням.

ороша навчальна мотивація (середня норма сформованості мотивів) - учні успішно справляються з освітніми завданнями.

озитивне ставлення до навчального закладу з перевагою позаучбової діяльності - сам процес навчання інтересу не викликає, діти отримують задоволення від спілкування з друзями, вчителями, володіння певними атрибутами.

изький рівень мотивації - учні неохоче відвідують заняття, схильні пропускати уроки, часто мають труднощі у навчанні.

егативне ставлення до навчального закладу, стан дезадаптації - учні мають значні проблеми у засвоєнні навчального матеріалу та в стосунках з ровесниками та педагогами. Вони бувають агресивними, відмовляються від виконання завдань, ігнорують норми та правила [17].

О. Савченко виділяє щонайменше п’ять груп учнів, які характеризуються різним ставленням до навчальної діяльності:

обрі виконавці. Сумлінні, старанні, слухаються вчителя, проте, здебільшого

позбавлені ініціативності. Навчання для них є засобом досягнення соціально значущої мети (свалення, похвали, авторитету).

чні з інтелектуальною ініціативою. Активно осмислюють матеріал, віддають перевагу самостійній роботі та експериментам, отримують задоволення від розв'язання складних завдань.

чні, які по іншому проявляють своє ставлення до інтелектульно напруженої діяльності. Зовні менш активні і не виділяються швидкістю мислення, але перебувають у стані постійного розумового напруження, що дозволяє несподівано пропонувати оригінальні рішення та нестандартні підходи; мотиваційно вони близькі до попередньої групи.

чні, які рідко здатні самостійно виконати навчальне завдання. Така характеристика проявляється у різних формах і на різних етапах уроку та є показником недостатнього рівня сформованості навчальної самостійності.

чні, які негативно ставляться до навчання. Такі школярі уникають активності, демонструють байдужість до навчання, не виявляють зацікавленості у здобутті знань. Основним мотивом відвідування школи для них є зовнішній примус з боку дорослих [41].

А. Волянюк пише, що Л. Овсянецька визначає кілька основних груп мотивів навчальної діяльності молодших школярів:

− пізнавальні мотиви - прагнення оволодіти новими знаннями та навчальними навичками, інтерес до самоосвіти й самостійного вдосконалення способів отримання знань;

− широкі пізнавальні мотиви, до яких належать спрямованість на засвоєння явищ, фактів та закономірних зв'язків, що відображають об'єктивну картину світу;

− навчально-пізнавальні мотиви - спрямованість на засвоєння прийомів та методів самостійного здобуття інформації;

− мотиви, орієнтовані на самостійне здобування освіти - інтерес до набуття допоміжних знань, а згодом - і до розроблення власної програми самовдосконалення;

− соціальні мотиви - зумовлені потребою у взаємодії школяра з оточуючими;

− широкі соціальні мотиви - до них належить усвідомлення відповідальності та обов’язку, суспільної значимості навчання;

− вузькі соціальні мотиви - бажання посісти відповідне місце у взаємовідносинах з оточенням, здобути схвалення та визнання;

− мотиви соціальної співпраці орієнтовані на різноманітні форми спільної діяльності та взаємодії з однолітками та вчителями [11].

Необхідно зауважити, що аналогічну класифікацію навчальних мотивів пропонують В. Заєць та М. Моклюк [22].

О. Гордійчук, Г. Козачук стверджують, що мотивами навчального процесу молодших школярів виступає прагнення пізнати навколишній світ, зрозуміти взаємозв’язки та причини явищ, що сприяє розвитку вмінь узагальнювати, систематизувати та застосовувати отримані знання на практиці.

Дослідники зауважують, що навчальна діяльність учнів 1-4 класів має полімотивований характер, тобто на неї впливають різні мотиви, серед яких поступово формується провідний. Ефективність цього процесу залежить від належної організації навчання як у школі, так і вдома. Спочатку у першокласників домінує інтерес до зовнішніх аспектів навчання та нових форм спілкування, а з часом з’являється мотив досягнення конкретних результатів у навчанні [15].

В. Шевчук, Д. Полюк звертають увагу на те, що у молодшому шкільному віці мотиваційна сфера навчальної діяльності має свої особливості. Вона включає в себе зовнішні особистісні мотиви, які охоплюють мотиви оцінки, успіху, самоствердження та благополуччя, а також внутрішні мотиви, до яких входять процесуальні, результативні та мотиви саморозвитку. Дослідження показують, що лише близько п’ятої частини (22%) мотивів навчальної діяльності школярів належать до власне пізнавальних. При цьому, у третьокласників провідним є інтерес до змісту навчального матеріалу. Серед широких соціальних мотивів домінують прагнення самовдосконалення, професійного самовизначення, а також мотиви обов’язку й відповідальності - спочатку перед учителем і батьками, а згодом і перед ровесниками [38].

І. Кузь, О. Морозова, Л. Удовенко акцентують увагу на тому, що молодший шкільний вік є періодом первинного входження дитини в навчальну діяльність та засвоєння основних її видів. Проте, мотиви, з якими дитина приходить до школи, часто не пов’язані зі змістом навчання. Саме тому важливо, щоб навчальний процес формував внутрішню зацікавленість змістом предмета. У цьому віці провідними мотивами виступають оцінка вчителя, прагнення до дорослості, бажання виконувати вимоги педагога та інтерес до навчання. Для періоду молодшого шкільного віку характерні як позитивні риси мотивації (допитливість, позитивне ставлення до школи, широта пізнавальних потреб, довіра до вчителя), так негативні (нестійкість інтересів та недостатня усвідомленість власних мотивів) [24].

О. Дудник, І. Мацола в кваліфікаційній роботі наголошують, що на початковому етапі навчання особливе завдання освіти полягає у формуванні позитивної мотивації до учіння. Саме мотиви, закладені у молодшому шкільному віці, стають основою якісного навчання на подальших стадіях розвитку дитини. У цей період формується усталена система мотивів, серед яких провідне місце посідають навчальні. На початку шкільного життя важливим є схвалення вчителя, згодом зростає значення оцінки, а наприкінці початкової школи дедалі більшого впливу набуває думка колективу. Серед широких соціальних мотивів домінують прагнення отримати похвалу, високі оцінки та бажання бути серед кращих.

Також дослідниці пишуть, що важливими чинниками формування особистості та навчальної мотивації молодших школярів є рівень розвитку сприйняття, пам’яті, уяви, мислення, мовлення, самооцінку, соціальне середовище дітей. Високий рівень розвитку загально-навчальних умінь сприяє ефективній організації навчального процесу, стимулює творчу самоорганізацію учнів, формує інтерес до пізнання та прагнення застосовувати здобуті знання на практиці [31].

М. Смотракова переконана, що ігрові методи навчання сприяють розвитку внутрішньої мотивації навчання молодших школярів, формують позитивне ставлення до учіння, оскільки враховують їхні психологічні особливості та природну потребу в активності. Саме участь у грі активізує мислення, креативність і навички розв’язання проблем, забезпечуючи глибше засвоєння учнями знань. Крім

того, ігрова діяльність підтримує емоційне благополуччя дітей, що підсилює їхнє бажання вчитися та позитивно впливає на успішність [45].

Узагальнюючи різні погляди науковців, ми дійшли висновку, що мотиви навчальної діяльності учнів початкових класів є складним, багатогранним феноменом, який поєднує внутрішні та зовнішні спонукальні чинники. Їхнє формування залежить від індивідуальних особливостей дитини та від педагогічних умов, в яких вона навчається. Саме тому вивчення мотиваційної сфери молодших школярів має важливе значення для розуміння закономірностей їхнього розвитку та удосконалення освітнього процесу.

1.3. Чинники ефективного формування навчальної мотивації молодших школярів

Ефективне формування мотивації до навчання у молодших школярів визначає їхнє ставлення до освітнього процесу в майбутньому. Від того, які умови створює школа та які підходи застосовує педагог, значною мірою залежить не лише рівень успішності, а й розвиток особистості учня. Відповідно, важливим завданням науковців і практиків є визначення чинників, що забезпечують ефективне формування позитивної мотивації до навчання в учнів початкової школи.

М. Лук’янова наголошує, що формування мотивів навчальної діяльності полягає у створенні в шкільному середовищі таких умов, які забезпечують виникнення внутрішніх спонукань до навчання, їхнє усвідомлення школярем і подальший розвиток його мотиваційної сфери. Науковиця зазначає, що стимулювання цього процесу можливе та необхідне завдяки використанню системи психологічно обґрунтованих прийомів.

Вчена стверджує, що об'єктом формування мотивації навчання є всі складові мотиваційної сфери та всі аспекти уміння навчатися, а саме: соціальні й пізнавальні мотиви з їхніми змістовними та динамічними характеристиками; цілі, їхні властивості (новизна, перспективність, стійкість, гнучкість, вибірковість, регулюючий потенціал); емоційна сфера (позитивність, стійкість, вибірковість,

регулятивна функція); здатність учитися та її параметри (рівень знань, динаміка навчальної активності, рівень навченості).

Відповідно, діяльність учителя в даному напрямку передбачає наступні блоки: мотиваційний, цільовий, емоційний та пізнавальний. У межах кожного з блоків має бути організована робота, спрямована на актуалізацію та корекцію вже наявних мотивів, стимулювання виникнення нових і надання їм якісно нових характеристик [28].

Л. Дзюбко, Л. Гриценок виокремлюють низку умов, що суттєво впливають на формування навчальної мотивації учнів. По-перше, важливим чинником є зміст навчального матеріалу. По-друге, організація навчальної діяльності, яка охоплює спосіб подання матеріалу (зокрема, творчий підхід через розкриття сутності предмета), взаємну залежність мотиву та мети (мета, запропонована вчителем, повинна бути прийнята учнем як власна), колективні форми роботи, а також використання проблемних завдань у межах проблемного навчання. По-третє, велике значення має оцінювання навчальної діяльності, яке може виконувати підтримуючу або караючу функцію. По-четверте, важливим чинником виступає індивідуальний стиль роботи педагога. І, звісно, слід враховувати особистісні характеристики учня, оскільки між ними та мотивацією існує тісний зв’язок: властивості особистості впливають на мотиваційну сферу, а сформована мотивація, в свою чергу, закріплюється як риса особистості. Такі характеристики школяра, як рівень домагань, прагнення до успіху чи уникнення невдачі, агресивність, мотиви афіліації або страх відторгнення можуть набувати мотиваційного значення [17].

Л. Яременко, опираючись на думку Н. Бордовської, стверджує, що побудова ефективної педагогічної взаємодії з учнями не можлива без урахування особливостей їхньої мотивації, оскільки за однаковими діями можуть стояти різні внутрішні причини [52].

О. Савченко розглядає мотиваційне забезпечення учіння як складну проблему, що потребує від учителя системної та безперервної роботи, яка включає глибоке знання індивідуальних особливостей учнів, володіння методами педагогічної

діагностики, створення сприятливого емоційного клімату, збагачення мислення інтелектуальними почуттями, об’єктивне оцінювання.

Вивчення рівня мотивації учнів певного класу дає педагогу змогу визначити її реальний стан, перспективи розвитку, а також виявити зони найбільшого зростання як окремих школярів, так і колективу загалом. При цьому важливо, щоб дитина порівнювала власні результати не з досягненнями однокласників, а зі своїми попередніми успіхами, усвідомлюючи власний поступ. Ефективним є вплив на учня з позиції оптимістичного прогнозування: навіть невелике досягнення повинно стимулювати його прагнення до подальшої продуктивної роботи, а саме, щоб через зовні невеликий успіх учень відчув потребу працювати далі краще. Такий підхід стосується не лише учнів із труднощами у навчанні, а й тих, хто демонструє високі результати.

Вчена також наголошує, що впродовж чотирьох років початкової школи учні мають значний потенціал для формування зрілої навчальної мотивації та поступового підйому сходинками мотиваційного розвитку. Реалізація цього потенціалу можлива за умови системного підходу, спрямованого на виховання в усіх дітей позитивних рис характеру – сумлінності, організованості та вольових якостей, необхідних для досягнення успішних результатів у навчальній діяльності

В іншій своїй статті О. Савченко на основі отриманих результатів зазначає, що формування повноцінної мотивації навчання молодших школярів можливе лише за умови дотримання комплексу спеціально організованих дидактичних умов. Серед них виокремлюються цілеспрямоване виховання позитивного ставлення до навчання як важливої життєвої цінності; гуманістичне ставлення вчителя до кожного учня незалежно від його успіхів; підтримка прагнення школярів до самостійності в думках і діях; розвиток суб’єктної позиції учня; стимулювання допитливості, пізнавального інтересу та дослідницької активності; наповнення змісту навчання особистісно орієнтованим та емоційно насиченим матеріалом; використання проблемно-дослідницьких завдань; формування ефективного освітнього простору; стимулювання пізнавальної діяльності інтелектуальними

почуттями школярів; виховання відповідальності за процес і результат навчання, а також розвиток почуття обов'язку та вольових якостей [42].

Ю. Семців, З. Онишків [43], посилаючись на працю О. Малихіної, пишуть, що мотиви навчальної діяльності молодшого школяра можуть змінюватися залежно від тих зрушень, які відбуваються у внутрішній структурі особистості, а також від зовнішніх обставин її життєдіяльності. Відповідно, для точного визначення умов і особливостей формування мотивації навчальної діяльності молодших школярів необхідно брати до уваги взаємодію зовнішніх та внутрішніх чинників. Ключовим є узгодження зовнішніх вимог із потребами та можливостями дитини, адже саме цей баланс виступає основним фактором, що визначає подальший напрям її розвитку.

Також вчені зазначають, що усвідомлення ролі мотивів у навчальному процесі спонукало низку дослідників (Ю. Бабанський, О. Гребенюк, І. Лернер, М. Махмутов, О. Савченко та ін.) виокремити окремий дидактичний принцип - принцип мотиваційного забезпечення навчального процесу (МЗНП). За О. Савченко, він передбачає активну позицію учня, співробітництво та взаємодію всіх учасників навчання, без чого сучасний освітній процес неможливий. Досвід вчителів початкової школи свідчить, що епізодичне використання мотиваційних прийомів не дає значних результатів, тому робота над формуванням позитивної мотивації повинна бути систематичною. Враховуючи різний рівень готовності учнів, важливо добирати завдання, які водночас допомагають слабшим і стимулюють розвиток сильніших дітей.

Ю. Семців, З. Онишків до засобів формування позитивної мотивації в початковій школі відносять: використання різноманітних форм і методів організації діяльності; створення атмосфери зацікавленості; стимулювання висловлювань і пошуку власних рішень; застосування дидактичного матеріалу з можливістю вибору; оцінювання не лише результатів навчання, а й процесу; заохочення прагнення знаходити власний спосіб роботи та аналізувати досвід інших.

Вчені зауважують, що сучасний вчитель має орієнтуватися на особистість дитини, добираючи форми й методи відповідно до її індивідуальних особливостей: створювати проблемно-пошукові ситуації, залучати до проєктної діяльності й дискусій, організовувати ігри, використовувати психологічні прийоми підтримки та довіри [43].

О. Дуброва виділяє низку способів і методів формування навчальних мотивів та пізнавальних інтересів учнів: чітка організація навчального процесу, перевага самостійної пізнавальної діяльності, створення «ситуації успіху», використання інноваційних технологій, різних видів і форм роботи (групових, колективних). Важливу роль вчена відводить й авторитету вчителя та його стилю спілкування.

Також О. Дуброва виокремлює певні моменти, які є важливими для формування навчальної мотивації молодших школярів. Передусім, це усвідомлення учнями теоретичної значущості навчального матеріалу та можливостей його практичного застосування, що забезпечує розуміння перспектив навчання. Важливим є й уміння вчителя стимулювати інтерес через поєднання різних методів, форм і засобів роботи, організацію самостійного творчого пошуку, вирішення проблемних ситуацій, використання ігор та інноваційних технологій. Не менш значущим чинником є створення позитивного емоційного середовища та «ситуації успіху», що підсилює впевненість учнів у власних силах і сприяє їхній мотивації

С. Генкал, В. Бахтін теж погоджуються з думкою, що формування мотивації до навчання має відбуватись з урахуванням вікових особливостей учнів та їхніх індивідуальних психологічних характеристик. Саме тому педагог має організовувати освітній процес таким чином, щоб він одночасно сприяв розвитку мотиваційної сфери на певному віковому етапі та підготовці школярів до подальшого особистісного зростання [4].

А. Волянюк вказує на те, що Н. Волкова виділяє наступні чинники, які сприяють формуванню навчальної мотивації учнів: позитивне ставлення до знань; залучення учнів до спільної діяльності у формах партнерської взаємодії; побудова взаємин «педагог-учень» на основі ситуацій успіху та різних методів

стимулювання; цікава й емоційно насичена подача нового матеріалу; використання ігор, дискусій, проблемних ситуацій і їх розв'язання; опора на життєвий досвід учнів та педагогів; розвиток самостійності та самоконтролю школярів, зокрема в плануванні, постановці й досягненні цілей, пошуку нестандартних рішень [11].

О. Гнатюк наголошує на тому, що важливим чинником формування мотивації на уроках є застосування різноманітних методів і прийомів: практичних, ігрових, пізнавальних, ситуаційних, змагальних, а також тренінгів і психогімнастики. Для молодших школярів особливо значущим є зв'язок навчання з їхнім життєвим досвідом через моделювання, програвання та обговорення історій і ситуацій, що стимулюють активне спілкування. Ефективним є використання казок, мультфільмів, віршів, ігор, ребусів, загадок, прислів'їв та інших доступних матеріалів.

Вчена виокремлює кілька типів завдань, які сприяють розвитку навчальної мотивації: завдання на розвиток мислення, уваги та спостережливості; завдання на розвиток мовлення та висловлення власних думок і досвіду; завдання на створення проблемних ситуацій і практичне застосування знань; завдання із використанням малюнків і фотографій; дидактичні ігри для розвитку пам'яті, уваги, уяви, фантазії та уяви. Також рекомендується залучати до уроків спеціалістів (психологів, пожежників, медиків, поліцейських) [14].

Л. Маляр, З. Ваколя, погоджуючись із дослідником Я. Демченко, зазначають, що ефективне формування мотивації потребує систематичного спостереження за розвитком пізнавальних мотивів учнів. Дослідник виокремлює наступні критерії для контролю: зосередженість і захопленість діяльністю, ініціативна участь в обговореннях, прагнення з'ясувати незрозуміле, активність упродовж уроку, доповнення чи корекція відповідей однокласників, постановка запитань, адекватні реакції на успіх та невдачу, а також покращення навчальної успішності [30].

І. Онищенко, А. Сівачук, посилаючись на С. Лупіновича, пишуть, що формування мотивації в учнів початкової школи передбачає виникнення прагнення досягати успіхів у навчальній діяльності. Це забезпечується за умов використання цікавого особистісно орієнтованого дидактичного матеріалу, переходу від

педагогічного диктату до співпраці, організації потреби у спілкуванні з однолітками й учителем, а також розвитку допитливості, пізнавального інтересу, самооцінки й відповідального ставлення до навчання.

Дослідники, погоджуючись з О. Буряк, виділяють чотири методи стимулювання навчальної мотивації: словесний у поєднанні з емоційним (незвичні приклади, ситуації новизни тощо); проблемно-пошуковий («мозкова атака», творчі проекти, завдання пошукового характеру); стимулюючі методи для відкриття нових знань (незакінчені тексти, пошук додаткової інформації); методи розвитку ініціативи (навмисні помилки, завдання-лабіринти тощо).

Крім того, І. Онищенко, А. Сівачук підкреслюють, що підвищенню внутрішньої мотивації учнів сприяють співпраця з учителем, відсутність надмірних часових обмежень, відповідність завдань віковим можливостям, надання права вибору та використання елементів новизни й непередбачуваності [44].

І. Андрощук переконаний, що батьки відіграють не менш важливу роль у формуванні навчальної мотивації, ніж учитель. Науковець підкреслює, що результати досліджень доводять, що успішність навчання школярів значною мірою зумовлена особливостями поведінки батьків. Якщо вони сприяють формуванню в дітей впевненості у власних силах, заохочуючи їх до виконання посильних завдань як у школі, так і вдома, то це створює умови для підвищення навчальної мотивації. У таких сім'ях дитина зростає в атмосфері тепла і любові, а контроль та дисципліна ґрунтуються радше на авторитетному, ніж на авторитарному стилі виховання. Діти чітко усвідомлюють межі дозволеного, та водночас відчувають безпеку і впевненість у батьківській підтримці. Крім того, педагогічна практика підтверджує, що найефективніше навчання відбувається за умови позитивного ставлення учнів до освітньої діяльності, коли вони виявляють старанність, уважність, прагнуть якісно виконувати різні завдання [2].

Ю. Баруліна, М. Домуховська звертають особливу увагу на оцінювання результатів навчальної діяльності, без якого формування мотиваційної спрямованості учнів не можливе. Важливе значення тут має саме якісний, а не кількісний аналіз досягнень: при оцінюванні слід підкреслювати позитивні зміни у

засвоєнні знань, а також з'ясовувати причини труднощів, а не лише констатувати їх наявність [18].

О. Костащук, М. Ватащук вказують на те, що формування навчальної мотивації у молодших школярів пов’язане з виникненням прагнення досягати успіху у навчанні. Дослідники виокремлюють такі зовнішні чинники, як середовище, коло спілкування, родина та освітня діяльність школи, які суттєво впливають на рівень внутрішньої мотивації дитини [10].

О. Гузенко, В. Грудіна вважають, що для підвищення інтересу до навчання важливо створювати ігрові ситуації, надавати учням можливість вибору та забезпечувати якісний зворотній зв’язок. Вони зазначають, що ефективними чинниками формування навчальної мотивації є: регулярне позитивне підкріплення, добір завдань відповідного рівня складності, допомога у знаходженні сенсу навчального матеріалу, формування відчуття приналежності до шкільної спільноти, орієнтація на сильні сторони та інтереси дитини.

Посилаючись на О. Гузенко, дослідники виділяють три групи факторів, які впливають на навчальну мотивацію: соціально-педагогічні (сім’я, колектив педагогів, позашкільне середовище, медіа); психологічні (мотиваційна готовність, вольові якості, індивідуально-вікові особливості); дидактичні (планування та поєднання компонентів уроку, організація навчального процесу, контроль і аналіз результатів) [16].

До вже описаних чинників формування позитивної навчальної мотивації Н. Чепурняк, І. Охота, А. Хвостач додають ще кілька важливих аспектів. Вони вважають корисною зміну звичної шкільної обстановки і рекомендують проводити заняття за межами класу, організовувати екскурсії, запрошувати гостей та різних експертів. Вчені наголошують і на різноманітності навчального досвіду і радять поєднувати практичні завдання, роботу з книгами та групові форми діяльності, що дозволяє врахувати різні стилі сприйняття інформації та підтримувати залученість усіх дітей. Окремо виділяється створення системи винагород як дієвого стимулу школярів до навчання: від наліпок до колективних заходів, що мотивують учнів старанно працювати й прагнути нових досягнень. Нарешті, важливою умовою є

допомога дітям у подоланні тривожності: підтримка та роз'яснення того, що труднощі - це природна частина навчання, зняття напруження і забезпечення учням відчуття безпеки та впевненості [50].

Л. Дубровська, А. Горянська, В. Пісоцький, В. Король підкреслюють, що використання традиційних та нетрадиційних форм навчання значно урізноманітнює роботу вчителя та виступає сильним мотиваційним чинником. Нестандартні уроки завдяки новизні, зміні, несподіваності чи складності здатні викликати безпосередній інтерес, позитивні інтелектуальні емоції, активізувати пізнавальну діяльність і розвивати креативність учнів [20].

П. Повпа, М. Тесленко виокремлюють основні моменти, що ускладнюють підтримання навчальної мотивації в учнів початкових класів. Це перевантаження навчальним матеріалом, ігнорування індивідуальних потреб школярів, недостатня емоційна підтримка, слабка педагогічна взаємодія. Окремо виділяється авторитарний стиль викладання, який пригнічує ініціативність та самостійність дітей. Науковці пропонують такі шляхи подолання цих проблем: впровадження елементів емоційного навчання, спрямованого на розвиток емпатії та емоційного інтелекту; використання активних методів навчання - проєктних технологій, групових форм роботу, ігрових методів; створення позитивного емоційного клімату у класі та індивідуальна підтримка кожного учня; надання можливості вибору завдань чи способів їх виконання; необхідність підвищення психологічної обізнаності педагогів щодо вікової специфіки мотиваційної сфери молодших школярів.

Особливої уваги заслуговує запропонована вченими вправа «Щоденник емоцій», яка передбачає щоденне фіксування учнями своїх емоцій у вигляді малюнків, опис ситуацій, що їх викликали, та способів подолання. Наприкінці тижня результати обговорюються у колі класу, що сприяє розвитку навичок саморефлексії, емпатії та взаємопідтримки. Цей метод адаптований відповідно до рекомендацій CASEL (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning,

Таким чином, ефективне формування навчальної мотивації молодших школярів потребує врахування як їхніх індивідуальних особливостей, так і педагогічних умов навчання. Важливим є поєднання змістовних, емоційних та соціальних чинників, що забезпечують інтерес і активність учнів. Саме створення позитивного освітнього середовища виступає основою розвитку стійкої мотивації до навчання.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ВИБІРКИ ТА МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичний аналіз проблеми навчальної мотивації молодших школярів дав змогу з'ясувати, що вона є складним багатофакторним утворенням та тісно пов'язана із розвитком особистості дитини. Особливу увагу привертає феномен губристичної мотивації, яка визначає прагнення учня до самоствердження, визнання й досягнення успіху. Відповідно, постало завдання дослідити психологічні особливості навчальної мотивації молодших школярів із різними типами губристичної мотивації.

На основі проведеного теоретичного аналізу нами було розроблено програму емпіричного дослідження, яке проводилося на базі Чернівецького ліцею № 19 імені Ольги Кобилянської. На різних етапах дослідження приймало участь 85 учнів третіх класів для порівняння особливостей навчальної мотивації молодших школярів з різними типами губристичної мотивації.

Емпіричне дослідження проводилось у декілька етапів:

- на першому етапі визначено науковий апарат дослідження; здійснено теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми навчальної мотивації молодших школярів, зокрема феномену губристичної мотивації; уточнено поняття «навчальна мотивація» та «губристична мотивація»; розкрито психологічні чинники, що впливають на формування навчальної мотивації у дітей молодшого шкільного віку;
- на другому етапі реалізовано основні завдання емпіричної частини кваліфікаційної роботи, а саме: розроблено методологічний комплекс дослідження, спрямований на вивчення особливостей навчальної мотивації молодших школярів із різними типами губристичної мотивації; здійснено добір валідних психодіагностичних методик та проведено емпіричне дослідження;
- на третьому етапі проведено обробку та узагальнення емпіричних даних, сформульовано висновки дослідження й підготовлено матеріали до їх представлення.

Виявлення рівня сформованості навчальної мотивації учнів початкових класів, а також визначення типу їхньої губристичної мотивації проводилось за допомогою таких методик: проективна методика «Казкове царство» (К. Фоменко); методика оцінки мотивації навчання (Н. Лусканова); методика «Виявлення мотивації учіння» (В. Кириленко); методика «Спрямованість на набуття знань» (Є. Ільїн, Н. Курдюкова); методика «Спрямованість на оцінку» (Є. Ільїн, Н. Курдюкова).

Проективна методика «Казкове царство» (К. Фоменко) [48]

Методика розроблена для дослідження особливостей губристичної мотивації у дітей молодшого шкільного віку (6-10 років). Її метою є виявлення ключового компонента губристичної мотивації - прагнення до досконалості чи переваги. Методика базується на проективному підході, що дозволяє дослідити внутрішні мотиви дитини через символічні образи та сюжетно-рольові елементи гри. Завдяки цьому створюються природні умови для прояву індивідуальних особливостей мотиваційної сфери, що робить методику ефективним інструментом для психологічного аналізу неусвідомлених аспектів мотивації молодших школярів.

Дитині пропонується набір із 18 карток (представлений у додатку А), на яких зображено казкових персонажів різного соціального статусу. Після короткої інструкції учень обирає персонажа, з яким хотів би ототожнити себе у грі.

На рисунку 2.1. подано варіант розміщення карток із зображеннями персонажів Казкового царства, серед яких: 1 - Цар; 2 - Цариця; 3 - Царівна-Прекрасна; 4 - Царівна-Майстриня; 5 - Царівна-Премудра; 6 - Царевич-Умілий; 7 - Царевич-Шляхетний; 8 - Царевич-Молодецький; 9 - Танцівниця; 10 - Знахарка; 11 - Кухарка; 12 - Мереживниця; 13 - сестричка Оленка; 14 - братик Іванко; 15 - Коваль; 16 - Рибалка; 17 - Лікар; 18 - Гусляр. Вищі позиції карток (наприклад, Цар і Цариця) відображають орієнтацію на статус і владу, тоді як нижні - на майстерність, старанність чи прагнення до вдосконалення.

Рис. 2.1. **Схематичне зображення розкладки карток методики «Казкове Царство»**

Кожному персонажу методики відповідає певна кількість балів за двома шкалами - прагнення до переваги та прагнення до досконалості. Розподіл балів здійснюється таким чином:

ар і Цариця (верхній щабель) отримують 3 бали за шкалою прагнення до переваги та 0 балів за шкалою прагнення до досконалості;

арівна-Прекрасна і Царевич-Шляхетний (середній рівень) - 2 бали за перевагу та 0 балів за досконаліcть;

арівна-Майстриня і Царевич-Умілий - 2 бали за перевагу та 2 бали за досконаліcть;

арівна-Премудра і Царевич-Молодецький - 2 бали за перевагу та 1 бал за досконаліcть;

ратик Іванко та сестричка Оленка (нижній щабель) отримують 0 балів за обома шкалами;

ешта персонажів нижнього рівня - 3 бали за досконаліcть та 0 балів за перевагу.

Таким чином, учасники дослідження можуть набрати від 0 до 3 балів за кожною зі шкал, що дозволяє визначити вираженість їхнього прагнення до переваги або досконалості та домінуючий тип губристичної мотивації мотивації дитини.

Методика оцінки мотивації навчання (Н. Лусканова) [25]

Методика оцінки рівня шкільної мотивації та адаптації Н. Лусканової є анкетним опитувальником, який містить десять запитань. Кожне запитання передбачає відповідь типу «так» або «ні», що робить процедуру дослідження доступною та зрозумілою для дітей молодшого шкільного віку. Такий формат дає можливість швидко отримати інформацію про ставлення дитини до школи, її емоційне самопочуття та особливості мотиваційної сфери.

Методика спрямована на визначення рівня шкільної мотивації та виявлення адаптаційних можливостей учнів. Запитання анкети розкривають ставлення дитини до навчальної діяльності, шкільного середовища та педагогів. Відповіді аналізуються за спеціальними критеріями, які дозволяють виділити основні рівні навчальної мотивації:

- Високий рівень - діти мають сформовані пізнавальні мотиви, виявляють активність і сумлінно виконують шкільні вимоги. Вони відповідальні, чутливо реагують на оцінки, охоче залучені до навчального процесу.
- Середній рівень - діти характеризуються позитивним ставленням до школи та достатньою мотивацією. Вони загалом добре пристосовані до навчання, демонструють адекватне ставлення до правил і вимог.
- Рівень із переважанням зовнішньої мотивації - діти позитивно ставляться до школи, але основний інтерес зосереджений на позаурочній діяльності та спілкуванні. Пізнавальні мотиви у них розвинені слабше.
- Низький рівень - учні виявляють незацікавленість у навчанні, часто відволікаються, пропускають заняття, мають труднощі у виконанні навчальних завдань та пристосуванні до шкільного середовища.
- Шкільна дезадаптація - відзначається негативним ставленням учнів до школи, серйозними труднощами у навчанні та спілкуванні. Такі діти можуть сприймати школу як стресогенне середовище, уникати відвідування, проявляти емоційні або поведінкові проблеми.

Отримані дані дають змогу комплексно оцінити адаптаційні процеси молодших школярів і визначити необхідність додаткової педагогічної або

психологічної підтримки. Текст методики та критерії обробки результатів подано в додатках (Додаток Б).

Методика «Виявлення мотивації учіння» (В. Кириленко) [51]

Методика містить сімнадцять запитань-тверджень. Із двох варіантів відповіді - «так» або «ні» - необхідно обрати один, позначивши його знаком «+» у відповідній клітинці. Запитання розроблено з урахуванням внутрішніх і зовнішніх мотивів навчання, а також позитивної (орієнтація на успіх) і негативної (уникнення невдачі) спрямованості мотивації.

Опрацювання результатів передбачає аналіз відповідей респондента за окремими групами запитань. Так, відповіді на запитання № 3, 4, 11 відображають внутрішні позитивні мотиви учіння, а № 1, 5, 9 - зовнішні позитивні мотиви. Пункти № 2, 6, 7 характеризують зовнішню негативну мотивацію, тоді як пункти № 8, 13, 16 виявляють орієнтацію на соціальну значущість навчання. Відповіді на запитання № 10, 12, 14, 15 свідчать про наявність мотивації престижу. Останнє запитання № 17 дає змогу визначити, який вид навчальної діяльності приносить учневі найбільше задоволення та у якому він досягає найкращих результатів.

Обробка результатів здійснюється шляхом підрахунку кількості позитивних відповідей («+») за групами запитань, що відображають різні види мотивів учіння. Переважання певного типу відповідей дозволяє виявити домінування внутрішньої або зовнішньої мотивації, позитивної чи негативної спрямованості. Текст методики наведено в додатку В.

Методика «Спрямованість на набуття знань» (Є. Ільїн, Н. Курдюкова)

Дана методика призначена для виявлення рівня сформованості пізнавальної мотивації учнів, тобто їхнього внутрішнього прагнення до здобуття нових знань і розуміння навчального матеріалу. Вона дозволяє визначити, наскільки навчальна діяльність школярів зумовлена інтересом до процесу пізнання чи орієнтацією на зовнішні фактори - оцінки, винагороди або уникнення покарання.

Дослідження проводиться індивідуально або у груповій формі. Учням пропонується серія тверджень і до кожного з них потрібно обрати одну з двох відповідей, зазначаючи її у відповідній графі. Текст опитувальника та ключ до інтерпретації результатів розміщені у додатку Г.

Методика «Спрямованість на оцінку» (Є. Ільїн, Н. Курдюкова) [3]

Методика спрямована на вивчення мотивів навчання, зокрема домінування орієнтації учня на зовнішню оцінку результатів своєї діяльності. Вона дозволяє визначити ступінь залежності навчальної активності молодших школярів від оцінних суджень учителя та реакцій оточення, а також з'ясувати, наскільки оцінка є провідним стимулом у навчальній діяльності.

Учням пропонується перелік із дванадцяти запитань, на які потрібно відповісти «так» або «ні», позначивши відповідь знаком «+» у відповідному стовпчику. Запитання стосуються емоційного ставлення до отриманих оцінок, реакції на успіх чи невдачу, а також залежності мотивації від оцінного контролю.

Обробка та аналіз результатів: за кожну відповідь «так» на запитання № 1-9 і «ні» на запитання № 10-12 нараховується 1 бал. Загальна кількість балів визначає рівень спрямованості на оцінку:

- 1-4 бали - низький рівень мотивації на оцінку - учень не надає великого значення зовнішнім оцінкам, орієнтується переважно на зміст навчальної діяльності або внутрішні мотиви;
- 5-8 балів - середній рівень - оцінка є важливим, але не визначальним чинником у навчанні; школяр прагне отримувати схвалення, однак, має і власні пізнавальні інтереси;
- 9-12 балів - високий рівень - оцінка стає провідним мотивом навчальної діяльності; навчання сприймається переважно як засіб досягнення визнання, схвалення, підтвердження власної успішності.

Для більш повного аналізу результатів доцільно співставити показники цієї методики з результатами методики «Спрямованість на набуття знань». Це дає змогу

визначити, який із мотивів - пізнавальний чи оцінний - домінує у навчальній мотивації молодших школярів.

РОЗДІЛ 3. Порівняльно-діагностичне дослідження особливостей навчальної мотивації молодших школярів з різними типами губристичної мотивації

3.1. Дефінітивний аналіз поняття «губристична мотивація»

Одним із ключових понять нашої кваліфікаційної роботи є поняття «губристична мотивація», яке в сучасній науковій літературі розглядається як специфічна форма навчальної мотивації. Проведення дефінітивного аналізу цього поняття є необхідним для виявлення його сутнісних характеристик, визначення структурних компонентів та окреслення особливостей прояву у навчальній діяльності дітей молодшого шкільного віку.

С. Бабатіна, А. Миколайчук у кваліфікаційній роботі згадують про те, що поняття губристичної мотивації бере початок ще з античної грецької культури та міфології, де воно асоціювалося з надмірною гордістю та перевищенням міри. Дослідники зауважують, що Аристотель трактував її як недолік характеру, що може призвести до морального занепаду та суспільних конфліктів; Е. Роттердамський підкреслював, що губристичність може бути перешкодою для цілісних відносин та водночас здатна підштовхувати до розвитку, пошуку рішень; І. Кант розглядав її як безпідставне возвеличення себе над іншими, а К. Юнг пов’язував із проявами его-комплексу, що впливають на поведінку та формування особистості [32].

К. Фоменко стверджує, що у «трансгресивній концепції» Ю. Козелецького губристична мотивація операціоналізовується як прагнення до самоствердження та підвищення самоповаги, яке втілюється через досягнення досконалості або переваги. Вчена зазначає, що С. Петрова аналізує губристичну мотивацію як спрямованість на розвиток, потребу у досягненнях та самовизначенні, а також як прагнення до авторитету, визнання, успіху та першості; Р. Цвєткова пояснює губристичну мотивацію як мотивацію влади й різновид самомотивації, що полягає у розширенні сфер самореалізації; на думку Ю. Волкова та В. Полікарпова вона виявляється у прагненні до домінування та соціальної винятковості. Також зазначено, що І. Пуфоль-Струзик акцентує увагу на зв’язку губристичних потреб із

творчою діяльністю, розвитком особистості та самореалізацією, розглядаючи їх як прагнення підтвердити власну значущість, а Дж. Трейсі, Р. Робінс, К. Тржесневскі аналізують губристичну гордість у контексті її взаємозв'язку з нарцисизмом та афективними аспектами самооцінки. У контексті молодшого шкільного віку ці підходи дозволяють зрозуміти, що діти вже на цьому етапі виявляють потребу у визнанні та прагнення досягнень, що відбивається у їхніх спробах завоювати авторитет серед ровесників і підтвердити власну значущість у навчальній діяльності [48].

К. Брагіна у дисертаційній роботі зазначає, що процес самореалізації людини тісно пов'язаний із розвитком її мотиваційної сфери. Самореалізація, за своєю суттю, відбувається через прагнення до досконалості та переваги - ідеї, які лежать в основі концепції А. Адлера. Вчений вважав, що прагнення людини до влади й успіху є способом компенсації почуття неповноцінності, яке формується ще в дитинстві, коли дитина порівнює себе з дорослими та усвідомлює власну слабкість. Бажання подолати це відчуття спонукає особистість до активної діяльності, саморозвитку та досягнення соціальної значущості. Відповідно, прагнення до переваги виступає фундаментальним рушієм поведінки, який забезпечує особистісне зростання, подолання труднощів і досягнення успіху. У цьому контексті губристичну мотивацію можна розглядати як чинник, що супроводжує процес самоствердження, спрямований на здобуття самоповаги, вдосконалення власних якостей і досягнення переваги у діяльності [6].

Слід зауважити, що К. Брагіна підкреслює і те, що губристична мотивація може проявлятися через різні риси - наполегливість, амбіційність, прагнення впливати на інших. Її інтенсивність та форми залежать від індивідуальних особливостей і ситуацій, в яких перебуває людина: для одних важливим є досягнення успіху в навчанні чи творчості, для інших - у спілкуванні або спорті.

На основі результатів проведеного емпіричного дослідження вчена дійшла висновку, що прагнення до досконалості та прагнення до переваги виступають взаємопов'язаними складовими губристичної мотивації. Навіть орієнтуючись на самовдосконалення, індивід нерідко потребує соціального підтвердження власних

досягнень. Тоді як прагнення перевершити інших супроводжується внутрішнім потягом до вдосконалення власних умінь і якостей. Таким чином, губристична мотивація має комплексний характер і поєднує в собі як внутрішню потребу в особистісному розвитку, так і зовнішню - у визнанні, схваленні та підтвердженні власної значущості у соціумі [7].

Як пише К. Брагіна, розуміння губристичних рис - амбіційності, гордині, заздрості, самовпевненості - значною мірою залежить від соціального середовища, в якому формується дитина. Якщо в сім'ї підтримуються установки на досягнення успіху будь-якою ціною, такі риси сприймаються як прийнятні. Натомість їхня відсутність може зумовити пасивність і невіру у власні можливості. Окремі губристичні прояви, зокрема цинізм, можуть виконувати захисну функцію, допомагаючи людині дистанціюватися від труднощів чи розчарувань.

Попри традиційно негативне сприйняття таких рис, як гординя чи егоїзм, вони можуть відігравати адаптивну роль, стимулюючи активність і самореалізацію. Висока губристична мотивація підтримує прагнення до розвитку, проте, водночас позбавляє внутрішньої рівноваги, оскільки відсутність руху викликає напруження та фрустрацію. У спробі знизити це напруження особистість може реалізовувати потребу у самоствердженні через конфліктні ситуації, які тимчасово підвищують самооцінку.

Варто відмітити, що надмірна вираженість губристичних тенденцій може призвести до викривлення сприйняття реальності. Людина перестає адекватно оцінювати власні дії, ігнорує критику, втрачає здатність до саморефлексії, що може зруйнувати вже досягнуті результати. Для осіб із домінуванням губристичної мотивації характерна нетерпимість до як власних, так і чужих слабкостей, а система цінностей поступово зводиться до дихотомії «сильний – слабкий», що обмежовує розвиток особистості та її соціальну взаємодію [8].

Слід зауважити, що К. Фоменко, С. Лукова висвітлюють у дисертаційній роботі погляди сучасних українських дослідників на губристичну мотивацію. Проаналізувавши їх, ми прийшли до висновку, що у молодшому шкільному віці прагнення до досконалості проявляється у бажанні дітей покращувати власні

досягнення та розвивати свої здібності. За даними Г. Александрової, цей тип мотивації позитивно корелює з такими рисами, як честолюбство, альтруїзм і відповідальність, тоді як надмірне зосередження на собі або прагнення до переваги можуть бути пов’язані з негативними проявами, зокрема з марнославством та заздрістю. М. Цибра підкреслює, що самоствердження у дітей можливе лише у діяльності, яка відповідає їхнім можливостям і творчому потенціалу, інакше існує ризик втрати інтересу та емоційного виснаження. Ю. Рудоманенко додає, що надмірне прагнення до переваги може сприяти появі прокрастинації, тоді як помірний рівень губристичної мотивації, поєднаний із високим або середнім прагненням до досконалості, забезпечує ефективну навчальну активність та підтримує інтерес дітей до навчання [27].

У дисертаційній роботі К. Фоменко [49] транслює думку про те, що розгляд губристичної мотивації у молодших школярів доцільно здійснювати у контексті провідної для цього віку діяльності – навчальної. Саме у навчанні формуються нові види активності, перебудовуються психічні процеси та відбуваються основні зміни у розвитку особистості. У цьому процесі губристична мотивація виконує функцію самоствердження дитини, спрямованого на досягнення самоповаги. Вона проявляється у двох формах: як прагнення до досконалості (орієнтація на саморозвиток, вдосконалення результатів навчальної діяльності, бажання опановувати нові вміння) та як прагнення до переваги (пошук визнання, авторитету серед однолітків, здобуття першості у навчальному середовищі). Для молодших школярів перший аспект часто пов’язаний із внутрішньою мотивацією до навчання, другий – із соціальним порівнянням та значущістю зовнішніх оцінок. Відповідно, губристична мотивація стає важливим чинником формування навчальної активності дитини та її подальшого особистісного розвитку.

К. Фоменко, В. Надьон [33] зазначають, що молодший шкільний вік, будучи періодом особистісного становлення в умовах навчання як основної діяльності та формування нової соціальної ролі дитини, є сенситивним для розвитку губристичної мотивації. Вчені, згадуючи про трансгресивну концепцію Ю. Козелецького, зауважують, що губристична мотивація належить до здорових

рушійних сил особистості, оскільки спонукає долати перешкоди, прагнути до зростання та підвищення значущості. Самооцінка при цьому стає ресурсом для самоствердження. Для молодших школярів це особливо актуально, адже, включаючись у нове соціальне середовище, вони починають активно виявляти потребу у самоствердженні. Відповідно, губристична мотивація може розглядатися як важливе новоутворення цього вікового етапу.

Дослідники додають, що слід розрізняти два напрями прояву губристичної мотивації:

- прагнення до переваги, яке зумовлене соціальним контекстом і ґрунтується на реальному чи уявному порівнянні себе з іншими;
- прагнення до досконалості, яке базується на внутрішніх стандартах якості та виявляється у високих вимогах до себе й результатів своєї діяльності.

Також вказано, що перехід до навчання у школі є кризовим моментом розвитку дитини. Як доводить О. Вдовіченко, формування губристичної мотивації на цьому етапі визначається поєднанням двох чинників – схильністю до ризику та прагненням до досягнень.

На основі отриманих результатів дослідження К. Фоменко, В. Надьон показали, що особливості мотивації досягнення учнів початкової школи залежать від типу губристичної мотивації. Якщо домінує прагнення до досконалості, то успіх інтеріоризується, тобто пов’язується з внутрішнім інтересом до досягнень. У випадку прагнення до переваги відбувається екстеріоризація - зосередженість на відповідності зовнішнім критеріям і демонстрації видимих результатів. Виявлено, що губристична мотивація суттєво впливає на навчальну активність учнів: більш успішні мають вищі показники прагнення як до досконалості, так і до переваги. Крім того, встановлено позитивні взаємозв’язки між прагненням до досконалості та мотивацією саморозвитку, досягнення й пізнавальною мотивацією.

Вчені охарактеризували типи губристичної мотивації у дітей молодшого шкільного віку, виділивши групи дітей із загальним зниженням губристичних мотивів, домінуванням прагнення до переваги, домінуванням прагнення до досконалості й помірним рівнем губристичної мотивації. Діти з помірним рівнем

губристичності мають переважно збалансовані мотиви учбової діяльності, включно із соціальними, внутрішніми та зовнішніми мотивами. Учні з домінуванням прагнення до досконалості відзначаються переважно внутрішньою та змішаною мотивацією до навчання, тоді як зовнішні мотиви та знижена навчальна мотивація їм не властиві. Учням із домінуванням прагнення до переваги характерний баланс мотивів і соціальна навчальна мотивація, при цьому внутрішня та низька мотивація представлені менше. Діти із низьким рівнем губристичної мотивації здебільшого мають змішану або низьку навчальну мотивацію.

Також науковиці стверджують, що губристична мотивація впливає на формування навчальної мотивації: домінування прагнення до досконалості підвищує її при превалюванні ігрового мотиву, а низька губристична мотивація його знижує; прагнення до переваги у поєднанні з високою соціальною мотивацією сприяє зростанню загальної навчальної мотивації, тоді як у інших типах це не відбувається. Відповідно, рівень і тип губристичної мотивації у молодших школярів є важливим чинником формування мотиваційної сфери та має враховуватися при оцінці навчальної діяльності, що робить цей віковий період сенситивним для розвитку губристичної мотивації [33].

С. Бабатіна, А. Миколайчук зауважують, що у контексті молодшого шкільного віку прагнення до самоствердження й самореалізації дозволяє розглядати губристичну мотивацію як природний і важливий компонент навчальної діяльності. Вона проявляється у бажанні дітей досягати успіху, підвищувати власну значущість, бути визнаними серед однолітків, а також у бажанні вдосконалювати свої результати. Саме це робить губристичну мотивацію одним із чинників формування позитивної навчальної активності школярів [32].

С. Бабатіна, С. Лесик наголошують, що однією з найґрунтовніших концепцій губристичної мотивації є концепція К. Фоменко. Як зауважують дослідниці, губристична мотивація розкривається як прагнення до переваги й охоплює декілька пов’язаних між собою складників: мотивацію до успіху, що відображає внутрішнє бажання досягати високих результатів; мотивацію переваги, пов’язану з орієнтацією на першість у конкретній сфері діяльності; комунікативну мотивацію,

яка виявляється у потребі ефективної взаємодії з оточуючими; емпатійну чутливість як глибоке розуміння емоцій інших; а також самоактуалізаційну мотивацію, що спонукає до розкриття і реалізації власного потенціалу.

Також підкреслюється, що важливе місце у становленні губристичної мотивації відіграють освітні та виховні чинники. Зокрема, ще в молодшому шкільному віці важливим є формування в дітей уміння ставити перед собою високі цілі та докладати зусиль для їх досягнення. Саме на цьому етапі навчання створюються передумови для подальшого розвитку мотиваційної сфери, що згодом проявляється у високій результативності й наполегливості в дорослому житті. Значущими виступають також підтримка і наставництво педагогів й батьків, адже вони сприяють особистісному зростанню школяра, допомагають долати труднощі та зміцнюють його прагнення до самовдосконалення [26].

Отже, губристична мотивація є багатовимірним феноменом, що поєднує прагнення до досконалості, самоствердження та досягнення переваги. У молодшому шкільному віці вона проявляється у прагненні дітей розвивати свої здібності, покращувати результати та здобувати соціальне визнання, при цьому оптимальним є помірний рівень мотивації, що стимулює активність і зменшує ризик емоційного виснаження. Саме губристична мотивація є ключовим чинником формування мотиваційної сфери та особистісного розвитку молодших школярів.

3.2. Порівняльний аналіз особливостей навчальної мотивації дітей молодшого шкільного віку відповідно до типів губристичної мотивації

Для визначення типу губристичної мотивації досліджуваних молодших школярів нами було використано проективну методику «Казкове царство» К. Фоменко (див. розділ 2). Дана методика дозволяє дослідити, який із двох компонентів губристичної мотивації - прагнення до переваги чи прагнення до досконалості - є домінуючим у структурі мотиваційної сфери дитини, а також виявити помірний та низький рівні губристичної мотивації.

Слід зауважити, що, відповідно до інтерпретаційної схеми К. Фоменко, виділяють чотири типи губристичної мотивації:

омірний тип - збалансоване співвідношення прагнення до досконалості та прагнення до переваги, яке характеризується гармонійним поєднанням внутрішніх і зовнішніх мотивів досягнення успіху.

ип, спрямований на перевагу прагнення до досконалості - переважає потреба у вдосконаленні власних умінь, орієнтація на якість виконання діяльності, внутрішнє задоволення від успіху.

ип, спрямований на перевагу прагнення до переваги - домінує змагальна мотивація, орієнтація на соціальне визнання, похвалу, статус «кращого серед інших».

изький тип - слабка вираженість обох компонентів губристичної мотивації, відсутність чіткої орієнтації на досягнення.

Емпіричне дослідження проводилося індивідуально з кожною дитиною в ігровій формі, що забезпечувало довірливу атмосферу спілкування. Учням пропонувалось уявити себе мешканцем Казкового царства та обрати персонажа, який їм найбільше подобається. Загалом у дослідженні взяли участь 85 учнів третіх класів.

На основі вибору персонажів і нарахування балів за шкалами «прагнення до переваги» та «прагнення до досконалості» було визначено тип губристичної мотивації кожного учня. Узагальнені результати подано на рисунку 3.1.

Аналіз отриманих результатів показав, що домінуючим серед досліджуваних молодших школярів є тип, спрямований на перевагу прагнення до досконалості (44,7%), який вказує на сформованість внутрішньої, інтеріоризованої мотивації. Учні цієї групи характеризуються високим рівнем навчальної активності, прагненням до самовдосконалення, якісного виконання завдань, орієнтацією на успіх. Їхні мотиви носять переважно внутрішній характер, а саме інтерес до знань, задоволення від процесу навчання, відповідальність за результат.

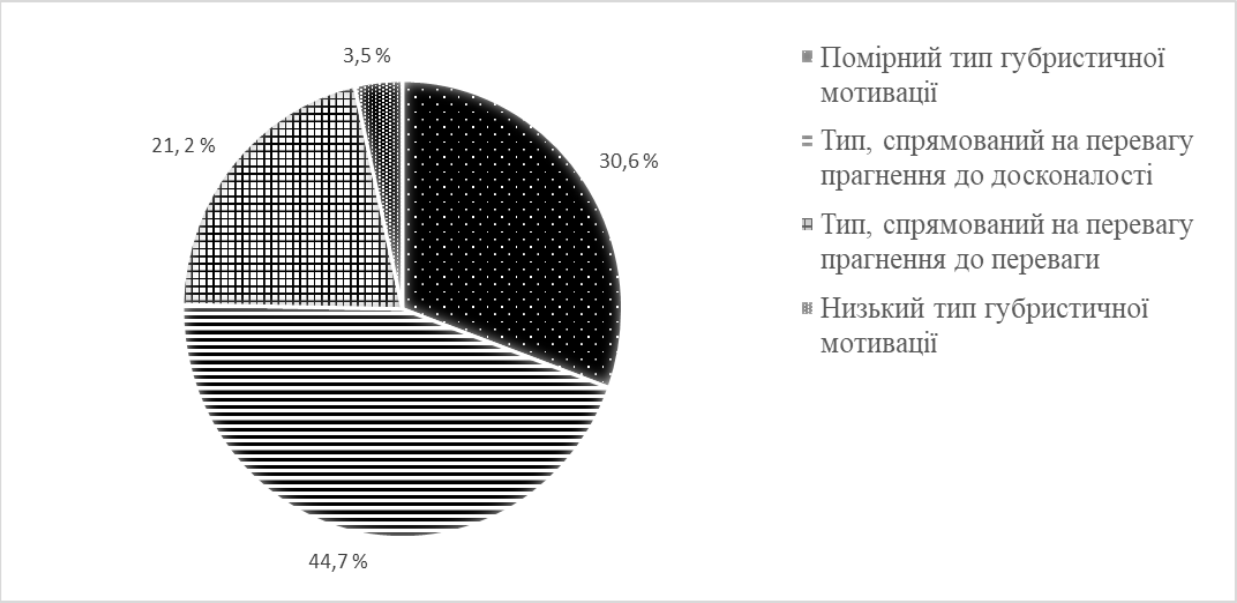

Рис. 3.1. **Розподіл молодших школярів за типами губристичної мотивації**

Другу за чисельністю групу становлять учні з помірним типом губристичної мотивації (30,6%). Для них характерне збалансоване поєднання внутрішніх і зовнішніх мотивів: з одного боку, вони прагнуть досягати успіхів і проявляють інтерес до навчання, а з іншого - орієнтуються на оцінку, схвалення та соціальне визнання. Такий тип вважається оптимальним для молодшого шкільного віку, адже поєднує потребу в особистісному зростанні з природним бажанням отримати підтримку з боку дорослих.

21,2% досліджуваних школярів належать до групи, в якої домінує прагнення до переваги. Для цих дітей характерна зовнішня мотивація, що ґрунтується на соціальних мотивах навчання - бажанні бути кращим за інших, отримати схвалення, заслужити визнання. Їхні дії часто детермінуються порівнянням із результатами однолітків, орієнтацією на оцінку, а не на сам процес пізнання. Хоча така мотивація може стимулювати досягнення, вона потребує педагогічного супроводу для формування внутрішніх мотивів та зменшення змагальної залежності.

Слід зауважити, що 3,5% досліджуваних учнів показали низький тип губристичної мотивації, що свідчить про недостатню сформованість навчальної мотивації загалом. Для даних школярів характерна орієнтація на уникнення покарання, страх помилки, почуття сорому у разі невдачі. Вони не виявляють

вираженого інтересу до навчальної діяльності та не мають внутрішніх стимулів до саморозвитку.

Аналіз результатів за методикою «Казкове царство» К. Фоменко засвідчив, що найбільшу частку серед досліджуваних (майже половина) становлять учні з типом губристичної мотивації, який спрямований на прагнення до досконалості. В цих дітей переважають внутрішні мотиви навчальної діяльності та сформоване позитивне ставлення до навчання. Третина досліджуваних дітей має помірний тип губристичної мотивації, що вказує на гармонійне поєднання внутрішніх і зовнішніх спонукань досягнення успіху. Натомість у п'ятої частини школярів виявлено тип губристичної мотивації, який вказує на орієнтацію на перевагу над іншими. Такі учні потребують педагогічної підтримки для розвитку внутрішньої навчальної мотивації. Низький рівень губристичної мотивації виявлено у незначної частини вибірки, що свідчить про недостатню сформованість навчальних інтересів дітей.

Згідно із завданнями нашого емпіричного дослідження, спрямованого на виявлення психологічних особливостей навчальної мотивації молодших школярів із різними типами губристичної мотивації, за результатами, отриманими за методикою «Казкове царство» К. Фоменко, було сформовано вибірку для подальшого вивчення, що налічувала 45 учнів початкової школи (22 хлопчики та 23 дівчинки). Всі досліджувані школярі були розподілені на три групи по 15 осіб відповідно до домінуючого типу губристичної мотивації:

- перша група - учні з помірним типом губристичної мотивації, в яких прагнення до досконалості та переваги є збалансованим;

- друга група - школярі з перевагою прагнення до досконалості;

- третя група - діти з домінуванням прагнення до переваги.

У подальшому аналізі представлено результати дослідження навчальної мотивації молодших школярів кожної з груп відповідно до специфіки їх провідного типу губристичної мотивації.

Наступним етапом емпіричного дослідження стало вивчення рівня навчальної мотивації досліджуваних молодших школярів із різними типами губристичної мотивації за допомогою методики оцінки мотивації навчання Н.

Лускановой (див. розділ 2). Дана методика спрямована на визначення рівня сформованості навчальної мотивації та ступеня шкільної адаптації дітей молодшого шкільного віку. Вона дозволяє виявити, наскільки навчальна діяльність зумовлена внутрішніми чи зовнішніми мотивами, а також визначити рівень емоційного ставлення до школи, учителя, навчальних завдань і колективу однолітків.

Застосування цієї методики дало можливість зіставити показники навчальної мотивації учнів із різними типами губристичної мотивації (помірним, орієнтованим на прагнення до досконалості та орієнтованим на прагнення до переваги) та визначити, які саме мотиви переважають у кожній із досліджуваних груп. Отримані результати узагальнено у таблиці 3.1. та використано для подальшого порівняльного аналізу рівнів навчальної мотивації молодших школярів із різними типами губристичної спрямованості.

Як бачимо з таблиці, проілюстровані результати свідчать про наявність відмінностей у рівнях навчальної мотивації досліджуваних молодших школярів із різними типами губристичної мотивації.

Таблиця 3.1.

Рівні навчальної мотивації досліджуваних молодших школярів із різними типами губристичної мотивації (за методикою Н. Лускановой)

№ п/п	Рівні сформованості мотивації учіння молодших школярів	I група	II група	III група
1.	Високий рівень шкільної адаптації	6,7 %	6,7 %	20 %
2.	Середній рівень шкільної адаптації	13,3 %	40 %	6,7 %
3.	Зовнішня мотивація	46,7 %	20 %	53,3 %
4.	Низький рівень шкільної адаптації	26,6 %	20 %	6,7 %
5.	Шкільна дезадаптація	6,7 %	13,3 %	13,3 %

У першій групі, до якої належать учні з помірним типом губристичної мотивації, спостерігається переважання у майже половини учнів зовнішньої

мотивації. Це вказує на те, що навчальна діяльність даних учнів значною мірою зумовлена зовнішніми стимулами - схваленням учителя, оцінками чи прагненням уникнути покарання. Для них важливе позитивне ставлення дорослих, тому оцінка часто виступає визначальним чинником навчальної активності.

Водночас, у 26,6% школярів спостерігається низький рівень шкільної адаптації, що свідчить про труднощі у включенні в навчальний процес, невпевненість або ситуативну байдужість до шкільних завдань. Їм властива залежність від зовнішньої підтримки та схвалення, емоційна нестійкість у ситуаціях неуспіху.

В свою чергу, 13,3% учнів демонструють середній рівень шкільної адаптації, що свідчить про загалом хороше ставлення до школи, але з певними коливаннями інтересу та мотивації залежно від змісту навчання чи умов організації діяльності. Завдання дані школярі виконують сумлінно, проте, іноді їм бракує стійкості та саморегуляції. 6,7% дітей мають високий рівень адаптації, який характеризує позитивне ставлення до навчання та його результатів, активну участь у шкільному житті, задоволення від навчальної діяльності. Дані молодші школярі охоче співпрацюють з учителем, демонструють відповідальність та ініціативність. Крім того, 6,7% школярів мають ознаки шкільної дезадаптації, що проявляється у зниженій навчальній мотивації, тривожності, емоційній напрузі або униканні навчальної діяльності. Такі діти потребують індивідуальної підтримки з боку вчителя та створення ситуацій успіху.

У другій групі, яка включає в себе дітей із домінуванням прагнення до досконалості, показники є найбільш позитивними. Майже половина учнів (40%) мають середній рівень шкільної адаптації, тобто вони, зазвичай, сумлінно ставляться до навчання, намагаються виконувати завдання якісно, виявляють відповідальність і самостійність, але водночас можуть потребувати періодичної підтримки вчителя чи емоційного підкріплення. Високий рівень адаптації притаманний лише 6,7% дітей, які відзначаються вираженою навчальною активністю, пізнавальною ініціативою, вмінням планувати власну діяльність та

отримувати задоволення від процесу навчання. Вони охоче беруть участь у колективній роботі, проявляють упевненість і відповідальність за результати.

Водночас, у 20% школярів виявлено зовнішню мотивацію, що вказує на часткову орієнтацію на оцінку, схвалення або прагнення уникнути невдачі. Для цих дітей важливим залишається зовнішнє підкріплення. Також 20% учнів мають низький рівень шкільної адаптації, що може бути наслідком надмірної вимогливості до себе, тривожності чи страху помилки. Такі діти схильні до самокритичності, переживають через невдачі, але при цьому зберігають бажання досягати високих результатів і прагнуть самовдосконалення. Крім того, у 13,3% школярів спостерігаються ознаки шкільної дезадаптації, які проявляються у зниженій емоційній стійкості, тривожності, униканні складних завдань або пасивності під час навчання. У більшості випадків ці прояви зумовлені високим рівнем внутрішньої вимогливості до себе та страхом не виправдати очікування дорослих.

Найменш сприятливі результати простежуються у третій групі, до якої налужать учні з перевагою прагнення до переваги. У 53,3% школярів домінує зовнішня мотивація, що є найвищим показником серед усіх досліджуваних груп. Це свідчить про те, що дані школярі орієнтовані переважно на оцінку, соціальне схвалення та прагнуть бути першими серед однолітків. Для них характерне прагнення до лідерства, бажання продемонструвати свої досягнення й отримати визнання з боку дорослих. Їхня навчальна активність часто зумовлена змаганням та потребою підтвердити власну значущість, а не пізнавальним інтересом. Разом із тим 20% учнів цієї групи демонструють високий рівень адаптації, що підтверджує їхню активну позицію в навчанні, ініціативність, прагнення досягати високих результатів та впевненість у власних силах. Вони охоче беруть участь у різних видах діяльності, добре адаптуються до вимог школи й сприймають навчання як спосіб самоствердження. Ще 13,3% школярів мають ознаки шкільної дезадаптації, підвищеної тривожності та емоційного виснаження через постійне порівняння себе з іншими. У цих дітей спостерігається напруження, нестійкість уваги, зниження впевненості у власних силах і залежність від зовнішніх оцінних стимулів.

Середній рівень адаптації притаманний 6,7% учнів вищезазначеної групи і характеризує їх як таких, які загалом позитивно ставляться до навчання, але їхня активність може коливатися залежно від ситуації успіху або ставлення вчителя. Для них важливим є схвалення, вони стають більш зацікавленими у разі визнання досягнень, проте, швидко втрачають мотивацію при невдачах. Низький рівень шкільної адаптації було виявлено у 6,7% школярів і він відображає труднощі в адаптації до навчального процесу, невпевненість, емоційну залежність від оцінки й підвищену чутливість до критики. Такі діти часто уникають складних завдань через страх помилитися або не відповідати очікуванням.

Отже, отримані результати засвідчують, що тип губристичної мотивації досліджуваних молодших школярів суттєво впливає на структуру їхньої навчальної мотивації. Молодші школярі з орієнтацією на досконалість мають найбільш сприятливий рівень навчальної мотивації, виявляють більш стабільну й внутрішньо вмотивовану позицію щодо навчання, тоді як учні з домінуванням прагнення до переваги - переважно зовнішньо зумовлену мотивацію, пов’язану з потребою у визнанні. В свою чергу, учні з помірним типом губристичної мотивації характеризуються більш збалансованим, але нестійким рівнем навчальної мотивації.

Наступним етапом емпіричного дослідження стало визначення типів навчальної мотивації молодших школярів із різними типами губристичної мотивації за допомогою методики В. Кириленко «Виявлення мотивації учіння». Ця методика (див. розділ 2) дає змогу встановити провідні мотиви навчальної діяльності, що лежать в основі ставлення дитини до процесу здобуття знань, і виявити співвідношення між внутрішніми та зовнішніми мотивами учіння.

Опитування проводилося анонімно, щоб запобігти упередженим або бажаним для вчителя відповідям, які могли б викривити результати дослідження. Для цього учнів розміщували на певній відстані один від одного, що унеможливлювало підглядання чи копіювання відповідей однолітків.

Необхідно відмітити, що обробка результатів проводилася шляхом підрахунку позитивних відповідей «+» у кожній групі запитань, що відповідають

різним видам мотивів: внутрішній позитивній мотивації, зовнішній позитивній, зовнішній негативній, мотивації соціальної значущості та мотивації престижу. Переважання відповідей певного типу вказувало на домінування відповідної мотиваційної тенденції у навчальній діяльності досліджуваних молодших школярів.

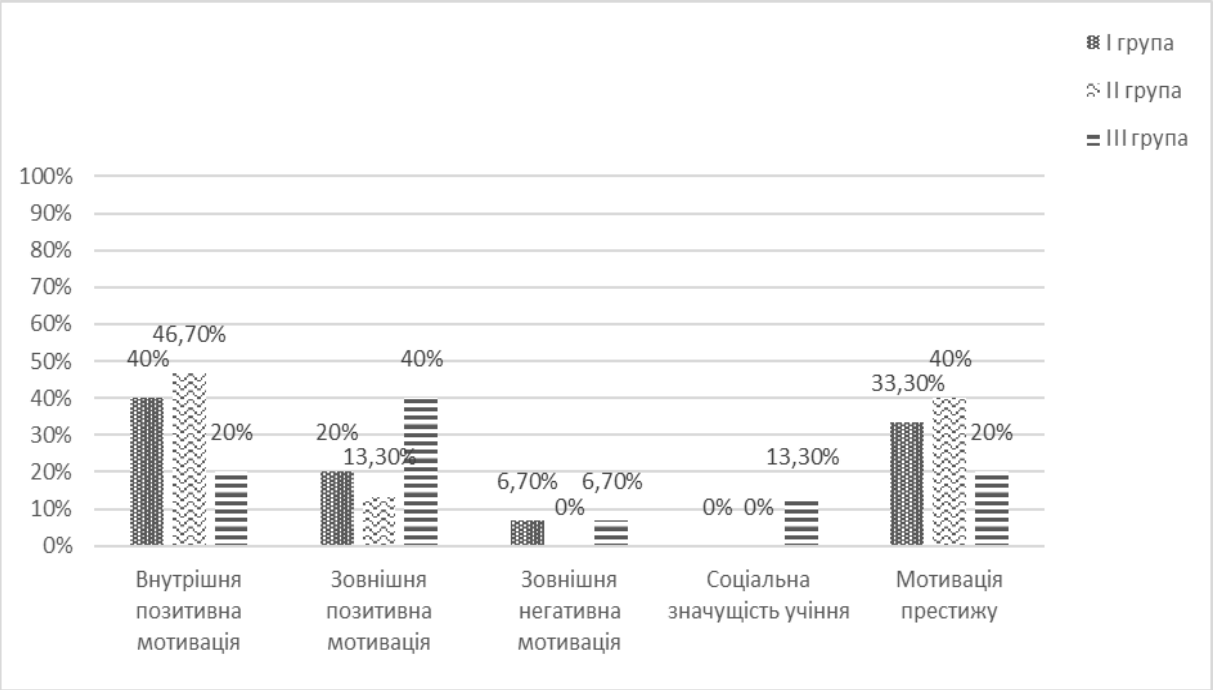

Рис. 3.2. **Співвідношення типів навчальної мотивації молодших школярів з різними типами губристичної мотивації (за методикою В. Кириленко)**

Згідно з отриманими результатами (див. рис. 3.2.), спостерігаються суттєві відмінності у структурі навчальної мотивації між учнями з різними типами губристичної мотивації. У першій досліджуваній групі, що характеризується помірним типом губристичної мотивації (збалансоване поєднання прагнення до досконалості й прагнення до переваги), найбільшу частку становлять учні з внутрішньою позитивною мотивацією - 40%. Це свідчить про наявність у даних молодших школярів пізнавального інтересу до відкриття нового, прагнення отримання знань заради самого процесу навчання, зацікавленість у результатах навчання. Водночас, мотивацію престижу проявили 33,3% учнів, що вказує на

значущість для них схвалення з боку дорослих і визнання досягнень у колективі. Такі діти прагнуть бути кращими, отримувати високі оцінки, бо це підкріплює їхню впевненість у собі.

Зовнішню позитивну мотивацію продемонстрували 20%, тоді як зовнішня негативна мотивація виявлена лише у 6,7% школярів. Соціальна значущість навчання у даній досліджуваній групі не проявилась. Відповідно, для учнів із помірним типом губристичної мотивації характерне поєднання внутрішніх та зовнішніх мотивів навчання. Проте, таке поєднання має короткотривалий вплив: за відсутності зовнішнього підкріплення рівень навчальної активності та внутрішньої мотивації може знижуватись.

У другій досліджуваній групі, до якої увійшли учні з переважанням прагнення до досконалості, спостерігається найвищий рівень сформованості внутрішніх мотивів навчання. Внутрішня позитивна мотивація є домінуючою у 46,7% школярів, що відображає виражену орієнтацію на саморозвиток, інтерес до пізнання нового та задоволення від самого процесу навчання. Такі діти орієнтовані на власне зростання та розвиток, у їхній поведінці спостерігається пізнавальна ініціатива, відповідальність, прагнення до творчих завдань. Усе це є проявом внутрішньої мотивації, яка забезпечує стабільність навчальної діяльності даних молодших школярів.

Слід відмітити, що мотивація престижу характерна для 40% учнів, що вказує на їхнє прагнення досягати високих результатів і водночас отримувати визнання від оточення. Зовнішня позитивна мотивація притаманна лише 13,3% учнів даної групи, тоді як зовнішня негативна та соціальна мотивація відсутні. Отже, школярі другої досліджуваної групи виявляють зрілу мотиваційну структуру, в якій провідну роль відіграють внутрішні мотиви, пов’язані з пізнавальним інтересом і потребою в самовдосконаленні.

У третій досліджуваній групі, представники якої мають домінування прагнення до переваги, структура навчальної мотивації має інший характер. Найбільш вираженою є зовнішня позитивна мотивація - 40%, що свідчить про орієнтацію даних молодших школярів на оцінки, заохочення та інші зовнішні

стимули. Зусилля цих учнів часто спрямовані на досягнення лідерства в групі, отримання визнання, демонстрацію власних можливостей. Хоча така мотивація може стимулювати активну поведінку на уроках, вона не завжди супроводжується глибоким пізнавальним інтересом. Для цієї групи властива емоційна залежність від оцінки та сильна реакція на успіх або невдачу.

Внутрішня позитивна мотивація притаманна 20% учнів і мотивація престижу також притаманна 20% учнів, що свідчить про прагнення до лідерства, визнання та високого статусу серед однолітків. Крім того, соціальна значущість учіння спостерігається у 13,3% учнів, а зовнішня негативна мотивація - у 6,7%. Вищезазначена структура вказує на те, що у дітей із домінуванням прагнення до переваги провідну роль у мотивації навчання відіграють зовнішні чинники, що робить їхню навчальну діяльність більш ситуативно зумовленою та залежною від оцінки з боку оточення.

Порівняльний аналіз отриманих результатів показав, що найбільш оптимальний рівень навчальної мотивації властивий молодшим школярам із переважанням прагнення до досконалості. У них домінують внутрішні мотиви пізнання, які органічно переплітаються з мотивацією престижу. У той час як учні з переважанням прагнення до переваги більше орієнтовані на зовнішнє схвалення та престиж. А школярі з помірним типом демонструють гармонійне поєднання внутрішніх і зовнішніх мотивів, що забезпечує стабільність і позитивне ставлення до навчального процесу.

На наступному етапі емпіричного дослідження ми звернули увагу на особливості навчальної мотивації молодших школярів із різними типами губристичної мотивації за допомогою методик «Спрямованість на набуття знань» та «Спрямованість на оцінку» (Є. Ільїн, Н. Курдюкова). Зазначені методики (див. розділ 2) дозволяють визначити, на що саме орієнтований учень у процесі навчання - на сам процес пізнання, здобуття знань і розвиток власних здібностей чи на отримання оцінки, схвалення з боку дорослих і зовнішні прояви успішності. Отримані результати дали змогу простежити взаємозв’язок між рівнем

сформованості пізнавальної мотивації та домінуючим типом губристичної спрямованості особистості.

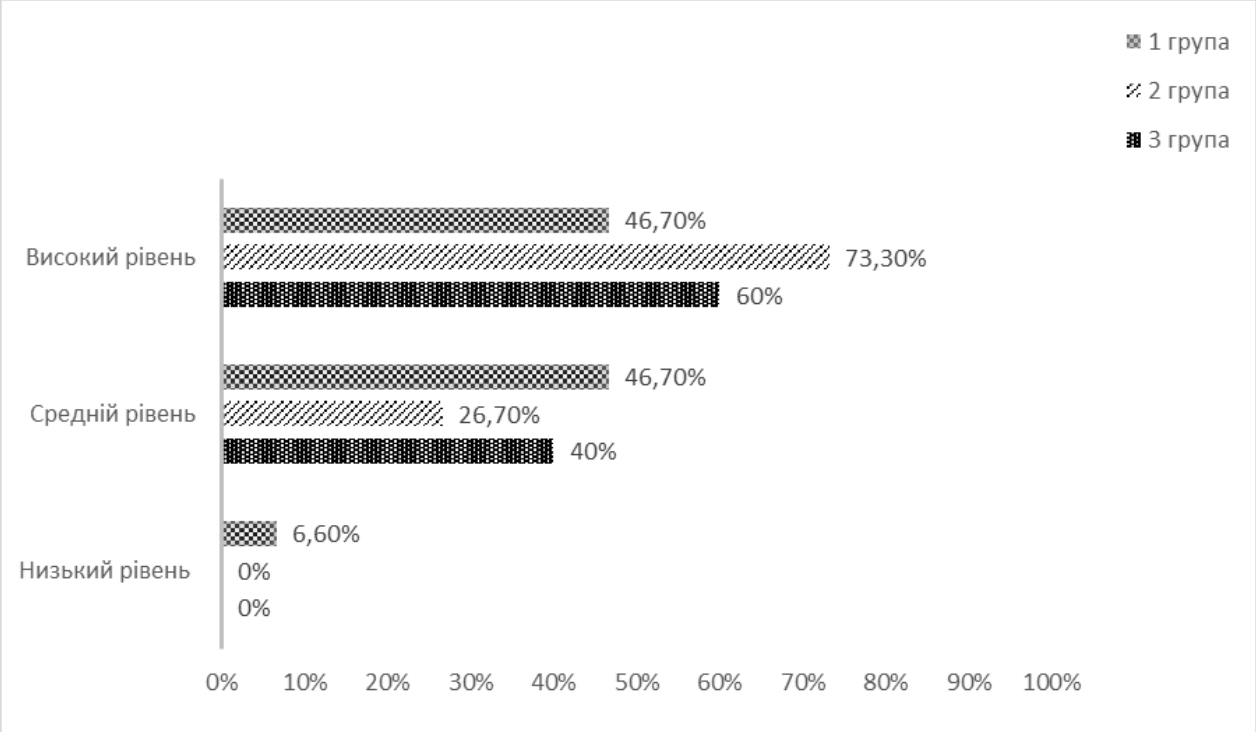

Рис. 3.3. **Результати дослідження мотивації до навчальної діяльності за методикою «Спрямованість на набуття знань» (Є. П. Ільїн, Н. А. Курдюкова)**

На рисунку 3.3. проілюстровані отримані нами результати по методиці «Спрямованість на набуття знань», які свідчать про те, що найвищий рівень мотивації на набуття знань спостерігається серед учнів другої групи - дітей із домінуванням прагнення до досконалості (73,3%). Це свідчить про наявність у них внутрішніх пізнавальних мотивів, орієнтацію на якісне виконання навчальних завдань, самовдосконалення та отримання задоволення від процесу навчання. Такі школярі вирізняються усвідомленням значення навчання у власному житті, розумінням його як шляху до пізнання нового та саморозвитку. Вони проявляють ініціативність, відповідальність і наполегливість, аналізують власні помилки, прагнуть виправити негативні результати та підвищити якість знань. Для них навчання має особистісний сенс, а не є засобом для отримання зовнішньої винагороди.

Слід зауважити, що середній рівень мотивації виявлено у 26,7% досліджуваних учнів із другої групи. З цього випливає, що майже третина учнів вищезазначеного типу виявляє помірний інтерес до навчання. Вони прагнуть навчатися та досягати успіху, проте, їхня активність і зацікавленість можуть коливатися залежно від складності завдань або теми. Такі учні потребують певної підтримки або заохочення, щоб утримувати високий рівень навчальної активності. Серед цієї групи третьокласників відсутні діти з низькою мотивацією, що свідчить про високу внутрішню спрямованість на навчання та прагнення до досконалості у всіх учнів цієї категорії.

Отже, діти з домінуванням прагнення до досконалості відзначаються стійкою внутрішньою мотивацією та високою активністю у навчальному процесі. Їхні навчальні досягнення, як правило, високі, а потреба у зовнішніх стимулюючих факторах мінімальна. Вони здатні самостійно планувати свою навчальну діяльність і концентруватися на покращенні результатів.

Діти першої групи, а саме з помірним типом губристичної мотивації, демонструють помірну, але стабільну мотивацію до навчання. У них присутні всі можливі рівні спрямованості на набуття знань у різних співвідношеннях. Високий рівень мотивації на набуття знань виявлено у 46,7% учнів. Відповідно, майже половина дітей даної групи активно прагне здобувати нові знання. Вони проявляють інтерес до навчального матеріалу, охоче ставлять запитання, шукають додаткову інформацію та прагнуть розвивати свої компетентності. Ці учні зазвичай самостійні, ініціативні та демонструють внутрішнє задоволення від процесу навчання.

Середній рівень мотивації продемонструвало також 46,7% третьокласників першої досліджуваної групи. Це значна частина дітей, яка проявляє помірну зацікавленість у навчанні. Вони виконують завдання належним чином, але їхній інтерес може бути ситуативним: активність у навчанні зростає, коли тема захоплива або педагог стимулює увагу. Дані учні можуть потребувати зовнішньої підтримки та мотиваційних стимулів для поглиблення знань. В свою чергу, низький рівень мотивації (6,6 %) має невелика частина дітей. Ця категорія школярів демонструє

слабку спрямованість на набуття знань. Такі діти не виявляють стабільного інтересу до пізнавальної діяльності, мають недостатньо сформоване розуміння значущості навчання та сприймають шкільні завдання як зовнішній обов'язок. Вони рідко проявляють ініціативу, навчальна діяльність для них часто є формальністю, а інтерес до навчального матеріалу виникає лише за умови зовнішнього контролю.

Як свідчать отримані результати, помірний тип губристичної мотивації пов'язаний із внутрішньою зацікавленістю до навчання та із потребою у зовнішніх стимулюючих факторах. Більшість учнів із даним типом прагне навчатися, проте, їхня активність може бути нестабільною та залежати від умов та підтримки з боку педагогів. Цей тип дітей має потенціал для розвитку високої навчальної мотивації за умови правильного педагогічного підходу, а збалансованість мотивів сприяє стійкості до труднощів і поступовому розвитку внутрішніх мотивів навчання.

Більше, ніж половина учнів третьої досліджуваної групи, в яких домінує прагнення до переваги, також продемонстрували високий рівень спрямованості на знання (60%). Вони активно прагнуть здобувати нові знання, демонструють ініціативу, прагнуть досягати успіхів у навчанні, проявляють відповідальність і старанність у виконанні завдань. Проте, вони мотивовані не лише внутрішнім інтересом до матеріалу, а й бажанням самоствердитись, хочуть виділятися серед інших, охоче змагаються, прагнуть бути першими, здобувати визнання та доводити власну компетентність.

Середній рівень мотивації на набуття знань був виявлений у 40% учнів вищезазначеної групи. Ця частина дітей має помірну зацікавленість у навчанні. Вони охоче беруться за завдання, коли відчувають, що можуть показати свій рівень чи отримати позитивну оцінку. У таких учнів мотивація може коливатися залежно від зовнішніх умов та оцінки оточуючих. Серед даної групи немає дітей із низьким рівнем мотивації, що свідчить про стабільну орієнтацію на навчання та досягнення результату.

Можемо зробити висновок, що учні з переважанням прагнення до переваги поєднують цілеспрямованість і бажання лідирувати з інтересом до навчання. Вони активні та відповідальні, але їхня мотивація часто має соціальний компонент -

прагнення виділитися, отримати визнання чи похвалу. Водночас учні з домінуванням прагнення до досконалості демонструють найбільш стійку внутрішню навчальну мотивацію. Такі діти орієнтуються на якість виконання завдань, самовдосконалення та особистісний сенс навчання. Це забезпечує високі результати їхньої діяльності. Школярам з помірним типом губристичної мотивації характерна збалансованість зовнішніх і внутрішніх навчальних мотивів. Вони здатні проявляти інтерес та ініціативу, але їхня активність може залежати від різних умов навчального середовища. Таким чином, в учнів з різними типами губристичної мотивації простежуються свої особливості у структурі навчальної діяльності, що вказує на важливість диференційованого педагогічного підходу для розвитку навчальної мотивації молодших школярів.

Аналіз результатів методики «Спрямованість на оцінку», зображених на рисунку 3.4., засвідчив дещо іншу тенденцію у структурі навчальної мотивації дітей порівняно зі спрямованістю на набуття знань. Якщо попередня методика виявила виражене прагнення до пізнання, то в даному випадку більш чітко простежується орієнтація частини учнів на зовнішні критерії успіху - оцінки, схвалення дорослих чи соціальне визнання.

Проілюстровані на рисунку дані засвідчили, що для третьокласників із помірним типом губристичної мотивації характерна виражена залежність від зовнішніх чинників оцінювання, проте, ця орієнтація проявляється з різною інтенсивністю. Високий рівень орієнтації на оцінку виявлено у 20% учнів, що свідчить про те, що у цієї частини дітей навчальна діяльність має переважно зовнішню мотиваційну основу. Вони навчаються з метою отримати схвалення вчителя, гарну оцінку чи позитивне ставлення дорослих. Для них результат важливіший за сам процес пізнання, тому часто спостерігається прагнення виконати завдання правильно, а не творчо чи глибоко осмислено. Такі діти чутливі до похвали, але можуть втрачати інтерес за відсутності зовнішнього підкріплення.

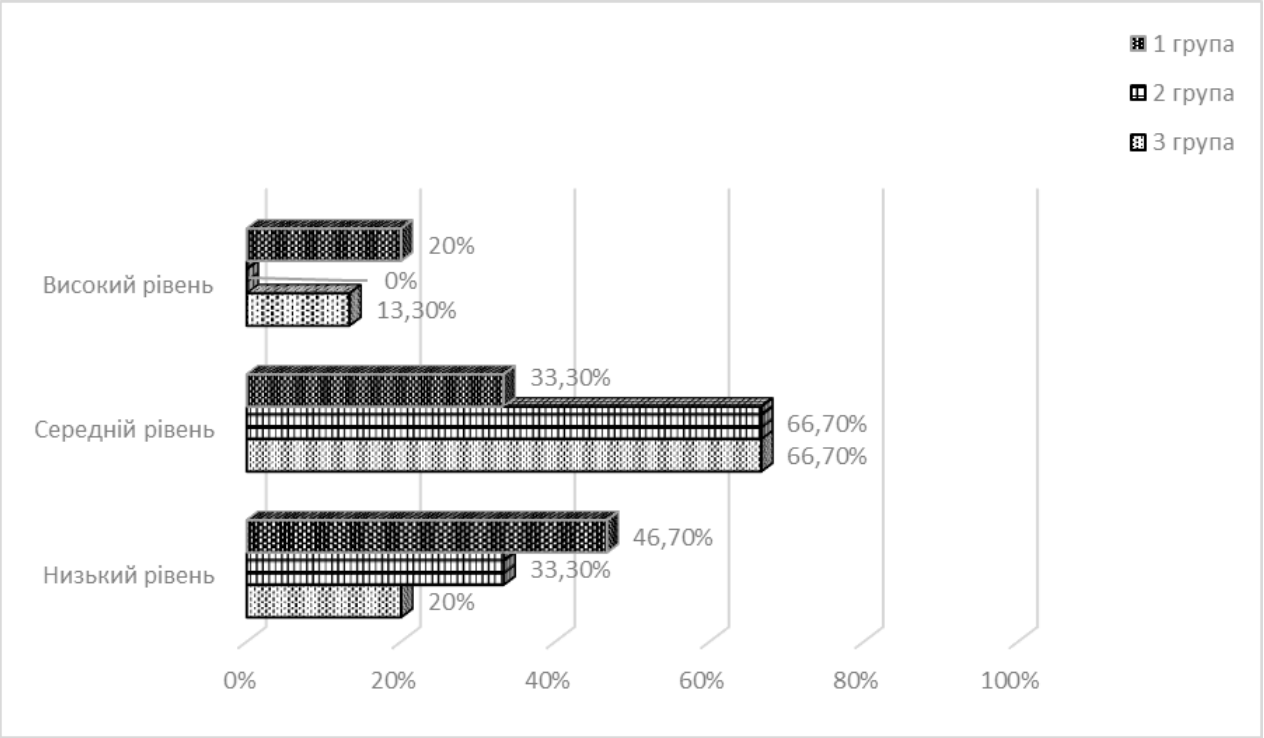

Рис. 3.4. **Результати дослідження мотивації до навчальної діяльності за методикою «Спрямованість на оцінку» (Є. П. Ільїн, Н. А. Курдюкова)**

Середній рівень орієнтації на оцінку мають 33,3%, тобто учні, які поєднують зовнішню та внутрішню мотивацію. Вони орієнтуються на оцінку, але водночас прагнуть виконати роботу якісно. Для них схвалення є важливим, проте, не єдиним стимулом до навчання. Така позиція може розглядатися як перехідна, коли внутрішня мотивація ще формується, але значення оцінки залишається суттєвим.

Низький рівень орієнтації на оцінку продемонструвало 46,7%, тобто майже половина дітей даної групи, які меншою мірою залежить від зовнішніх оцінних стимулів. Вони сприймають оцінку радше як зворотний зв’язок, а не як головний критерій успіху. У таких учнів поступово розвивається внутрішня позиція школяра, орієнтована на зміст навчання, хоча потреба у підтримці з боку вчителя все ще зберігається.

Таким чином, результати дослідження показують, що для дітей із помірним типом губристичної мотивації характерна суперечливість між зовнішньою та внутрішньою орієнтацією у навчанні. Частина учнів демонструє залежність від оцінки та схвалення, тоді як інші поступово переходять до більш самостійного,

змістовного ставлення до навчання. Загалом ця група потребує підтримувального педагогічного впливу, спрямованого на посилення внутрішньої мотивації та формування цінності самого процесу навчання, а не лише його результату.

Проведене діагностування за методикою «Спрямованість на оцінку» показало, що для другої групи учнів (із домінуванням прагнення до досконалості) зовнішня оцінка не є провідним мотивом навчальної діяльності. Жодна дитина не продемонструвала високого рівня орієнтації на оцінку, що свідчить про домінування внутрішніх мотивів у структурі їхньої навчальної поведінки. Такі учні не потребують постійного зовнішнього підкріплення. Їхнє бажання досягти високого результату зумовлене власними стандартами якості, а не прагненням отримати схвалення.

Середній рівень орієнтації на оцінку серед третьокласників із даним типом губристичної мотивації було виявлено у 66,7% дітей. Більшість учнів цієї групи демонструють збалансоване ставлення до оцінювання: вони визнають важливість оцінки як показника досягнень, однак, не ставлять її на перше місце. Для них оцінка є радше індикатором самоконтролю - засобом перевірити, чи відповідає результат власним зусиллям і очікуванням. Такі діти прагнуть вдосконалюватися незалежно від зовнішніх винагород.

Низький рівень орієнтації на оцінку продемонструвало 33,3% учнів, тобто третина школярів другої групи практично не орієнтується на зовнішні оцінки. Для них головним мотивом навчання є внутрішнє задоволення від процесу пізнання та відчуття особистісного зростання. Такі діти схильні до самостійної роботи, високого рівня самоорганізації та відповідальності.

Результати проведення даної методики свідчать про те, що учні з домінуванням прагнення до досконалості відзначаються внутрішньою навчальною мотивацією та низькою залежністю від зовнішніх стимулів. Вони цінують сам процес здобуття знань, прагнуть якісного виконання завдань і схильні оцінювати власні досягнення за внутрішніми критеріями. Для них оцінка є не метою, а засобом самоперевірки. Така позиція свідчить про зрілий рівень мотиваційного розвитку та наявність стійкої когнітивної спрямованості.

Серед учнів третьої групи з переважанням прагнення до переваги високий рівень орієнтації на оцінку властивий 13,3% дітей. Такі школярі надають оцінці надмірного значення, сприймають її як підтвердження власної компетентності та статусу серед однолітків. Вони прагнуть бути кращими, отримувати найвищі бали, порівнюють свої результати з досягненнями інших. Для них успіх має не лише пізнавальне, а й соціальне значення.

Середній рівень орієнтації на оцінку було виявлено у 66,7%, що становить більшість дітей вищезазначеної групи. Такий показник вказує на те, що учні мають помірну залежність від зовнішньої оцінки. Вони визнають її важливість, однак, водночас орієнтуються і на власні уявлення про успіх. Для таких учнів оцінка є стимулом до дії, але не єдиним мотивом навчання. Вони прагнуть схвалення, проте не втрачають інтересу до змісту діяльності.

Третьокласники з домінуванням прагнення до переваги, які мають низький рівень орієнтації на оцінку, становлять 20%. Ця частина дітей меншою мірою залежить від зовнішніх чинників. Вони можуть задовольнятися особистим відчуттям досягнення, не потребуючи постійного підтвердження від учителя чи однолітків.

Слід узагальнити, що учні з переважанням прагнення до переваги схильні розглядати оцінку як соціальний індикатор успіху та підтвердження власної значущості. Вони мотивовані не лише пізнавальним інтересом, а й потребою у визнанні та змаганні. Для цієї групи характерне поєднання внутрішніх і зовнішніх мотивів навчання, де домінуючим виступає соціально-порівняльний компонент. У педагогічній роботі з такими дітьми важливо підтримувати їхню активність, спрямовуючи її від змагання за оцінку до прагнення особистісного зростання та самовдосконалення.

Аналізуючи отримані показники за двома методиками Є. П. Ільїна та Н. А. Курдюкової, ми співставили їхні результати і простежили, якою мірою навчальна активність обумовлена внутрішніми пізнавальними мотивами або зовнішніми оцінними чинниками. Дані емпіричного дослідження свідчать, що як ступінь

орієнтації на набуття знань, так і ступінь залучення оцінного стимулу варіює залежно від типу губристичної мотивації.

Учні першої групи (з помірним типом губристичної мотивації) демонструють збалансовану структуру мотивації: 46,7% дітей мають високий рівень спрямованості на набуття знань, ще 46,7% - середній і лише 6,6% - низький, що вказує на наявність як внутрішніх, так і ситуативних пізнавальних стимулів. Водночас за методикою «Спрямованість на оцінку» 20% учнів із даної групи виявили високий рівень орієнтації на оцінку, 33,3% - середній і 46,7% - низький. То ж ми можемо стверджувати, що школярам із помірним типом губристичної мотивації притаманна певна неоднорідність - п’ята частина дітей реально залежна від зовнішнього підкріплення (оцінка, схвалення), тоді як решта учнів поступово консолідує внутрішню мотивацію до навчання. Ця суперечливість потребує цілеспрямованої педагогічної підтримки для трансформації ситуативної оцінної мотивації у стійкішу пізнавальну зацікавленість.

Учні другої групи (з домінуванням прагнення до досконалості) демонструють найвищу внутрішню спрямованість. За методикою набуття знань 73,3% дітей мають високий рівень мотивації до пізнання, а низьких показників узагалі не виявлено. Паралельно, результати методики орієнтації на оцінку вказують на відсутність високої орієнтації на оцінку, 66,7% мають середній її рівень, а 33,3% - низький. Отже, для цієї групи характерне домінування інтринсивних мотивів: навчальна діяльність є для них цінністю сама по собі, а оцінка виконує роль інструмента самоконтролю, а не зовнішньої винагороди. Така конфігурація мотивацій є ознакою зрілого мотиваційного профілю і робить цих учнів менш залежними від зовнішніх стимулів.

Учні третьої групи (з перевагою прагнення до переваги) поєднують високу цілеспрямованість із яскравим соціально-порівняльним компонентом. 60% молодших школярів мають високий рівень спрямованості на набуття знань, 40% - середній, при цьому за критерієм орієнтації на оцінку 13,3% виявили високий рівень, 66,7% - середній і 20% - низький. Такі результати свідчать про те, що для значної частини учнів цієї групи навчальна активність визначається одночасно

прагненням до компетентності та потребою визнання. Оцінка для цих учнів часто виступає маркером статусу та засобом самоствердження. У педагогічній перспективі важливо перенаправляти енергію змагання та прагнення до зовнішньої переваги у бік внутрішнього самовдосконалення, підкреслюючи особистісні досягнення й процес навчання.

Порівняльний висновок полягає у тому, що хоча друга група вирізняється найстабільнішою інтринсивною мотивацією (опора на процес і якість навчання), перша і третя групи мають помітний компонент зовнішньої оцінної мотивації - кожна в своєму варіанті. Для учнів першої групи з помірним типом губристичної мотивації - частіше як ситуативна залежність, для дітей третьої групи з перевагою прагнення до переваги - як соціально-орієнтоване спрямування. З практичної точки зору, це зумовлює різні педагогічні інтервенції: для першої групи - систематична робота над розвитком внутрішньої мотивації через завдання з особистісним змістом і підтримку автономії; для другої - створення умов для самостійного планування і рефлексії результатів; для третьої - спрямування конкуренції у конструктивне русло (групові проекти, індивідуальні критерії прогресу) та робота над усвідомленням внутрішнього значення навчання.

Таким чином, узгоджений аналіз результатів методик “Спрямованість на набуття знань” та “Спрямованість на оцінку” дозволяє не лише деталізувати мотиваційні профілі кожної досліджуваної групи, а й сформулювати диференційовані рекомендації щодо корекційно-розвивальної роботи в початковій школі, спрямованої на трансформацію оцінної залежності в стійку пізнавальну мотивацію та на підтримку мотивів самовдосконалення.

Узагальнення результатів комплексного емпіричного дослідження засвідчило, що тип губристичної мотивації є важливим чинником, який визначає структуру, рівень та якість навчальної мотивації молодших школярів. Кожен із виявлених типів (помірний, орієнтований на досконаліст та орієнтований на перевагу) формує специфічний профіль мотиваційної спрямованості, що відображається у співвідношенні внутрішніх і зовнішніх мотивів навчання молодших школярів.

Учні з домінуванням прагнення до досконалості демонструють найвищий рівень сформованості навчальної мотивації. Для них характерні стійкі внутрішні пізнавальні мотиви, орієнтація на якість і результат учбової діяльності, задоволення від самого процесу навчання. Результати всіх методик підтверджують, що ці діти майже не залежать від зовнішніх оцінних стимулів: вони рідко орієнтуються на оцінку, не потребують постійного схвалення, прагнуть самовдосконалення та мають високий рівень навчальної адаптації. Тож тип мотивації, спрямований на перевагу прагнення до досконалості, можна вважати найсприятливішим для ефективного навчання учнів молодшого шкільного віку.

Учні з помірним типом губристичної мотивації мають збалансовану, але нестійку мотиваційну структуру, в якій поєднуються внутрішні пізнавальні інтереси та зовнішні стимули (оцінка, схвалення, змагання). Близько половини дітей цієї групи демонструють високий рівень пізнавальної мотивації, однак, водночас значна їх частина орієнтується на оцінку. Це свідчить про перехідний характер мотивації, коли внутрішні мотиви ще формуються, але зовнішнє підкріплення залишається важливим. Такі учні потребують педагогічної підтримки, що сприятиме посиленню внутрішньої мотивації та формуванню позитивного ставлення до самого процесу пізнання.

Учні з переважанням прагнення до переваги вирізняються високою активністю й наполегливістю, проте, їхня мотивація має переважно зовнішньо-соціальну орієнтацію. За результатами методик В. Кириленко, Є. Ільїна й Н. Курдюкової, ці діти часто пов’язують успіх із визнанням, високою оцінкою чи статусом серед однолітків. Їхня навчальна активність зумовлюється потребою довести власну компетентність і зайняти провідне місце у групі. Попри досить високі показники пізнавальної спрямованості, значна роль оцінного чинника робить їхню мотивацію залежною від зовнішніх умов, що може призводити до емоційної нестабільності та зниження інтересу у разі невдач. Педагогічне завдання - спрямувати їхнє змагальне прагнення в конструктивне русло, перетворюючи його на ресурс саморозвитку.

Таким чином, порівняльний аналіз результатів усіх методик показав, що найбільш стійку, внутрішньо зумовлену структуру навчальної мотивації мають діти з орієнтацією на досконалість, тоді як у груп із помірним і переважно змагальним типом губристичної мотивації переважають зовнішні мотиви. При цьому, обидві останні групи зберігають потенціал для розвитку інтринсивної мотивації через відповідні педагогічні стратегії: стимулювання самостійності, створення ситуацій успіху, заохочення до рефлексії власних досягнень. Відповідно, ми можемо стверджувати, що спрямованість навчальної мотивації молодших школярів безпосередньо залежить від домінуючого типу губристичної мотивації.

3.3. Практичні рекомендації батькам та вчителям щодо підвищення мотивації молодших школярів до навчальної діяльності

Мотивація навчальної діяльності є важливою складовою становлення особистості учня молодшого шкільного віку та однією з головних умов його успішного розвитку. Саме через освітню діяльність школяр вступає у нову соціальну роль, пізнає навколишній світ, формує уявлення про себе, про свої можливості й межі. Від того, яким чином організований навчально-виховний процес, які цілі переслідує дитина, наскільки зміст навчання викликає її інтерес, значною мірою залежить ефективність освітнього процесу, рівень сформованості пізнавальної активності молодших школярів та їхнє позитивне ставлення до навчання.

Навчальна діяльність у молодшому шкільному віці є не лише засобом засвоєння знань, а й потужним механізмом формування особистісних якостей. Проте, мотиваційна сфера дитини в цьому віці ще нестійка, тому вона потребує постійної підтримки та розвитку. Молодші школярі часто приходять до школи із початковим соціальним мотивом «стати учнем». Однак, із часом цей мотив може втратити силу, якщо навчання не наповнюється внутрішнім змістом і не стає особистісно значущим. У таких випадках на перший план виходять зовнішні

стимули - оцінки, схвалення дорослих, прагнення бути кращим від інших, що нерідко знижує пізнавальну активність і робить навчання формальним.

Формування стійкої внутрішньої мотивації неможливе без створення сприятливих психологічних і педагогічних умов. Важливо, щоб молодший школяр відчував задоволення не лише від результату, а й від самого процесу навчання. Саме тому навчальна взаємодія має бути побудована так, щоб спонукати учня до пошуку, відкриттів, подолання труднощів. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від того, наскільки вчитель зуміє сформувати в дітей позитивне ставлення до пізнавальної діяльності, а батьки - підтримати цей інтерес удома, у повсякденному спілкуванні.

Психологічні дослідження таких вчених, як Н. Проколієнко, Д. Ніколенко, Л. Буданова, О. Гребенюк, Т. Гребенюк показують, що мотиваційна структура навчальної діяльності охоплює низку компонентів: мотиви, цілі, навчальні завдання, дії контролю та оцінки. Усе це формує систему внутрішніх стимулів, які забезпечують продуктивність навчання. Якщо хоч один із цих компонентів не підтримується або залишається зовнішньо нав’язаним, то знижується рівень самостійності, ініціативності та інтересу молодших школярів до пізнання.

Завдання педагога і батьків полягає в тому, щоб допомогти учневі перейти від зовнішніх мотивів (отримати оцінку, сподобатися вчителю) до внутрішніх (прагнення пізнати, зрозуміти, навчитися). Цього можна досягти через створення ситуацій успіху, використання ігрових та емоційно насичених методів навчання, надання можливостей для самовираження та творчості. Не менш важливо сприяти розвитку адекватної самооцінки школяра, допомагати йому усвідомлювати власне зростання та навчальні досягнення.

Таким чином, підвищення мотивації молодших школярів до навчання є спільним завданням сім’ї та школи. Їхня узгоджена взаємодія, розуміння вікових потреб дитини, підтримка її пізнавального інтересу й віра у власні сили створюють основу для формування внутрішньої навчальної мотивації. Далі ми пропонуємо низку практичних рекомендацій для вчителів і батьків, спрямованих на розвиток позитивного ставлення молодших школярів до навчальної діяльності.

Вчитель є провідним організатором навчальної діяльності молодших школярів. Саме від його підходів, стилю спілкування, організації уроків і ставлення до учня залежить те, чи буде дитина сприймати навчання як цікаву й змістовну діяльність, чи як обов'язкову вимогу дорослих. Відповідно, наступні практичні рекомендації ми пропонуємо для вчителів:

творюйте позитивний емоційний клімат у класі. Атмосфера довіри, підтримки та взаємоповаги - це перша умова ефективної навчальної мотивації. Уникайте порівнянь між дітьми, різких зауважень чи покарань. Натомість, доцільно частіше використовувати слова схвалення, подяки, підкреслювати навіть незначні успіхи учня. Діти охочіше навчаються тоді, коли почуваються прийнятими, впевненими у своїх силах і не бояться помилок. Доцільно акцентувати увагу на успіхах, заохочувати старання, навіть якщо результат ще не є досконалим.

алучайте ігрові та інтерактивні методи навчання. Молодші школярі мислять образно, їм притаманне прагнення до гри. Тому завдання вчителя - зробити навчальний процес цікавим і динамічним. Ігрові ситуації, навчальні змагання, рольові моделі, інтерактивні вправи сприяють активізації уваги, розвитку пізнавального інтересу й внутрішньої мотивації учнів до навчання.

ідтримуйте розвиток внутрішніх мотивів навчання. Варто формувати у дітей розуміння цінності знань не лише як засобу отримання оцінки, а як ресурсу для власного розвитку. Для цього корисно показувати практичне застосування знань, зв'язок між навчальним матеріалом і реальним життям, ставити перед дітьми запитання проблемного характеру, які спонукають до пошуку самостійних рішень. Це формує в учнів початкових класів почуття пізнавальної компетентності.

творюйте ситуації успіху. Успіх зміцнює віру молодшого школяра у власні сили. Важливо забезпечити кожному учневі можливість відчути результативність власних зусиль. Учитель може диференціювати завдання за рівнем складності, пропонуючи дітям вибір, або залучати їх до спільного пошуку відповіді. Позитивне підкріплення («ти зміг», «подумай, як цікаво ти це зробив») допомагає формувати віру у власні сили. Навіть невелике досягнення має бути відзначене як важливе.

ормуйте навички самооцінювання та самоконтролю. Не менш важливо навчати

дітей аналізувати власну учбову діяльність, бачити не лише помилки, а й успіхи. Вправи з самооцінювання, взаємооцінки, рефлексії наприкінці уроків допомагають школярам усвідомити власний прогрес і зрозуміти, що навчання - це процес розвитку, а не лише контроль знань.

алучайте учнів початкових класів до постановки цілей і вибору завдань. Коли школяр бере участь у визначенні мети або форми діяльності, то він відчуває особисту значущість і відповідальність за результат. Це сприяє розвитку самостійності, ініціативності, а також переходу від зовнішньої до внутрішньої навчальної мотивації.

раховуйте індивідуальні особливості молодших школярів. У кожного учня різний темп пізнавальної діяльності, рівень підготовки та інтереси. Важливо враховувати індивідуальні особливості дітей, їхній попередній досвід, потреби й схильності. Це підвищує рівень включеності у навчальний процес, дає кожній дитині змогу проявляти себе і зменшує тривожність.

Батьки відіграють не менш важливу роль у формуванні мотивації до навчання, ніж учителі. Від їхньої позиції, поведінки й емоційної підтримки залежить ставлення молодшого школяра до пізнавальної діяльності. Саме сім’я створює той емоційний фон, який або підсилює, або пригнічує пізнавальну активність дитини. Наступні рекомендації ми виокремили для батьків.

ідтримуйте позитивний образ навчання. Виявляйте щиру зацікавленість у тому, чим займається ваша дитина в школі, обговорюйте з нею навчальний матеріал, підкреслюйте цінність здобутих знань. Це формує переконання, що навчання - не лише обов’язок, а й можливість розвиватися. Емоційно тепла реакція дорослих на навчальні досягнення сприяє зміцненню навчальної мотивації та підвищує самооцінку школяра.

прияйте розвитку самостійності вашої дитини. Дозволяйте дитині робити вибір - у способі виконання завдання, плануванні часу, виборі матеріалу для читання. Це допомагає їй навчитися приймати рішення, нести відповідальність і розвиває впевненість у власних силах.

чіть вашу дитину розв’язувати проблеми обдумано. Заохочуйте самостійний пошук

шляхів виходу зі складних ситуацій, підтримуйте ініціативність і логічне мислення. Поступово дитина почне сприймати труднощі як виклик, а не як перешкоду.

авчайте вашу дитину керувати емоціями. Допомагайте дитині спокійно реагувати на невдачі, не драматизувати помилки. Пояснюйте, що не кожне завдання має бути виконане ідеально, головне - прагнути до вдосконалення.

е карайте вашу дитину за оцінки. Оцінка - лише сигнал про певні успіхи чи труднощі, а не показник цінності вашої дитини. Замість осуду важливо проаналізувати разом з дитиною причини виникнення проблеми і знайти способи її подолання. Це допоможе дитині відчути підтримку й уникнути страху перед помилками.

ідтримуйте творчість і нові ідеї вашої дитини. Заохочуйте участь дитини не лише у шкільних, а й у позашкільних заходах - конкурсах, виставках, гуртках. Це розширює її досвід, сприяє розвитку допитливості та пізнавальної активності.

валіть і заохочуйте вашу дитину навіть за незначні досягнення. Слова схвалення, гордість за старанність і зусилля мають величезний вплив на самооцінку дитини. Важливо демонструвати, що ви помічаєте її зусилля, що результати її праці мають значення.

иявляйте інтерес до уподобань вашої дитини. Підтримуйте її хобі, розмовляйте про мрії, допомагайте виявити схильності. Такий інтерес сприяє розкриттю здібностей і створює мотивацію до саморозвитку, а також допомагайте дитині відкривати власні інтереси. Показуйте їй різні сфери знань - природа, тварини, космос, мистецтво тощо. Надавайте вашій дитині можливість експериментувати, досліджувати, спостерігати, що сприятиме формуванню пізнавальної потреби.

никайте примусу та наказового тону. Примус викликає супротив і руйнує довіру. Натомість, краще спокійно запитати вашу дитину чи не виникли труднощі, чи потрібна допомога. Дружній стиль спілкування сприяє формуванню відкритих, довірливих стосунків.

Ніколи не ображайте вашу дитину через невдачі. Критика, висміювання або порівняння з іншими знижують самооцінку й призводять до відчуження. Підтримка в моменти невдач важливіша за похвалу в моменти успіху.

Будьте прикладом для наслідування. Власний інтерес батьків до навчання, читання, саморозвитку стає потужним стимулом для дитини. Коли вона бачить, що дорослі цінують знання, прагнуть до нового, то це мотивує її наслідувати таку поведінку. А ще разом читайте, розв'язуйте логічні задачі, відвідуйте музеї, переглядайте пізнавальні програми. Це формуватиме у дитини інтерес до знань і сприятиме її пізнавальній активності. Такі форми взаємодії зміцнюють емоційний зв'язок між батьками та дитиною.

Ставте короткострокові цілі. Великі завдання доцільно розділяти на кілька етапів. Це допомагає вашій дитині бачити поступ і не втрачати мотивації, якщо результат не досягається відразу.

Хваліть вашу дитину за зусилля, а не лише за результат. Вислів «Ти старалася - і це головне» значно ефективніший, ніж «Ти могла би зробити краще». Оцінювання процесу зусиль допомагає дитині не боятися помилок і сприймати навчання як шлях розвитку.

Формуйте у вашої дитини позитивне ставлення до здобуття знань. Заохочуйте цікавість до шкільних предметів, виявляйте гордість за досягнення дитини, відстежуйте її прогрес, але без тиску чи порівнянь з іншими дітьми.

Любіть вашу дитину безумовно. Демонструйте турботу, прийняття й підтримку незалежно від оцінок чи результатів. Любов і безпечна емоційна атмосфера є найпотужнішим чинником формування здорової самооцінки й внутрішньої мотивації.

Отже, ефективне формування навчальної мотивації в молодшому шкільному віці можливе лише за умови гармонійної взаємодії школи та сім'ї. Вчитель, застосовуючи інноваційні методи навчання, створюючи ситуації успіху, формує в учнів початкових класів внутрішні пізнавальні мотиви. Батьки, у свою чергу, забезпечують емоційну підтримку, розвивають самостійність і впевненість дитини у власних силах. Спільні, узгоджені дії дорослих сприяють тому, що навчальна діяльність стає для дитини не обов'язком, а захопливим процесом пізнання, який відкриває шлях до особистісного зростання, саморозвитку та життєвих успіхів.

ВИСНОВКИ

Комплексний аналіз наукової літератури з обраної проблематики, у поєднанні з результатами проведеного нами емпіричного дослідження, створює підґрунтя для формулювання узагальнених висновків, що відображають суттєві особливості досліджуваного явища.

отивація навчальної діяльності є складним, багаторівневим психологічним утворенням, яке визначає характер, результативність та якість освітнього процесу. Навчальна мотивація є ключовим чинником розвитку особистості учня. Поступовий перехід від зовнішніх спонукань до внутрішньої самомотивації є важливим показником мотиваційної зрілості учнів, що проявляється у свідомому ставленні до навчальної діяльності, відповідальності за результати та стійкому інтересі до пізнання.

олодший шкільний вік - критичний період формування навчальної мотивації. Саме в цей час виникає інтерес до знань і до самого процесу навчання. Мотиви молодших школярів мають полімотивований характер: домінують соціальні мотиви, а пізнавальні лише починають формуватись і потребують цілеспрямованої педагогічної підтримки. Мотиваційна сфера молодших школярів формується під впливом цілого комплексу чинників: потреб, інтересів, цілей, емоцій, індивідуальних особливостей учня, змісту навчальних предметів, особливостей організації освітнього середовища та професійної позиції вчителя.

убристична мотивація є специфічною формою навчальної мотивації та проявляється у двох формах: як прагнення до досконалості, коли учень орієнтується на вдосконалення результатів навчальної діяльності та бажання опанувати нові вміння, і як прагнення до переваги, коли дитина хоче бути першою у навчальному середовищі, шукає визнання та авторитет серед однолітків.

формувавши три групи досліджуваних із різними типами губристичної мотивації, ми змогли вивчити та порівняти особливості навчальної мотивації молодших школярів у кожній із груп. Проведене дослідження показало, що існують

відмінності у змістових характеристиках навчальної мотивації учнів початкових класів із різними типами губристичної мотивації.

Результати вивчення рівня навчальної мотивації молодших школярів за методикою оцінки мотивації навчання Н. Лускановой показали, що найбільш сприятливий рівень навчальної мотивації мають учні з перевагою прагнення до досконалості. У них проявляється внутрішньо мотивована позиція щодо навчання, відповідальність за результати та самостійність. У групі учнів із домінуванням прагнення до переваги простежується здебільшого зовнішньо зумовлена мотивація, що вказує на їхню потребу у визнанні, орієнтацію на оцінку та соціальне схвалення. Школярі з помірним типом губристичної мотивації (поєднання прагнення до досконалості й прагнення до переваги) характеризуються більш збалансованим, проте нестійким рівнем навчальної мотивації.

Результати дослідження типів навчальної мотивації молодших школярів за методикою В. Кириленко «Виявлення мотивації учіння» показали, що існують суттєві відмінності у структурі навчальної мотивації між учнями з різними типами губристичної мотивації. Найбільш оптимальний рівень навчальної мотивації властивий молодшим школярам із переважанням прагнення до досконалості. У них домінують внутрішні мотиви пізнання, які органічно переплітаються з мотивацією престижу, що вказує на задоволення від самого процесу навчання, прагнення досягати високих результатів і водночас отримувати визнання від оточення. В учнів з переважанням прагнення до переваги домінує зовнішня мотивація та мотивація престижу, що свідчить про їхню орієнтацію на зовнішні стимули, отримання визнання та отримання лідерства в групі. Школярі з помірним типом губристичної мотивації демонструють гармонійне поєднання внутрішніх і зовнішніх мотивів, що забезпечує стабільність і позитивне ставлення до навчального процесу.

Згідно з отриманими даними дослідження за методикою «Спрямованість на набуття знань» Є. Ільїна, Н. Курдюкової, ми дійшли висновку, що найбільш стійку внутрішню навчальну мотивацію демонструють учні з домінуванням прагнення до досконалості. Вони орієнтуються на якість виконання завдань, особистісний сенс навчання та мають високі результати діяльності. Учні з переважанням прагнення до

переваги поєднують бажання лідирувати з інтересом до навчання. Такі школярі активні та відповідальні, але часто прагнуть виділитись, отримати визнання чи похвалу. У дітей із помірним типом губристичної мотивації збалансовано поєднуються зовнішні і внутрішні мотиви навчання. Вони проявляють інтерес та ініціативу, проте їхня активність залежить від умов навчального середовища.

Результати дослідження мотивації до навчальної діяльності за методикою «Спрямованість на оцінку» Є. Їльїна та Н. Курдюкової вказують на те, що для групи учнів із домінуванням прагнення до досконалості зовнішня оцінка не є провідним мотивом навчальної діяльності. У них переважають внутрішні мотиви навчання, а залежність від зовнішніх стимулів досить низька, що свідчить про зрілий рівень мотиваційного розвитку. Для дітей із помірним типом губристичної мотивації характерна певна суперечливість між зовнішніми та внутрішніми мотивами у навчанні. Частина учнів залежна від оцінки та схвалення, а інші переходять до більш самостійного, змістовного ставлення до навчання. Учні з переважанням прагнення до переваги мотивовані потребою у визнанні та змаганні, а оцінку розглядають як соціальний індикатор успіху. У цій групі виявлено поєднання внутрішніх і зовнішніх мотивів навчання, проте домінуючим є соціально-порівняльний компонент.

Узагальнивши результати дослідження, ми бачимо, що тип губристичної мотивації є визначальним чинником формування навчальної мотивації молодших школярів. Найбільш стійку і внутрішньо зумовлену мотивацію демонструють учні, зорієнтовані на досконаліть, тоді як учні з прагненням до переваги та з помірним типом губристичної мотивації більше залежать від оцінки і соціального схвалення. Водночас, обидві останні групи мають потенціал до розвитку внутрішньої мотивації за умови відповідної педагогічної підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

гаркова Н. О., Трухова Т. С. Мотивація як фактор успіху навчальної діяльності молодших школярів. Психолого-педагогічні аспекти навчання дорослих у системі неперервної освіти: Збірник матеріалів X Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Біла Церква, 12 грудня 2024 року,). Частина 1. Наукова редакція: Юлія Герасименко, Юлія Грибовська, Зоя Шарлович. Біла Церква – Ломжа, 2025. С. 37-41.

ндрощук І. Мотивація навчальної діяльності учнів як педагогічна проблема. Педагогічний вісник Поділля. 2022. №3. С. 2-3.

арда С. І., Московець Л. П. Дослідження особистості молодшого школяра: Методичний посібник. Кременчук, 2019. 76 с.

ахтін В. О. Формування пізнавальних мотивів учнів шляхом висвітлення історико-наукових знань на уроках біології у профільних класах: дипломна робота на отримання другого (магістерського) рівня вищої освіти. Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Генкал С. Е. Суми, 2020. 81 с.

іляєва Н. В. Розвиток позитивного ставлення до навчання в учнів початкових класів: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія . Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор Іванчук М. Г. Київ, 2010. 22 с.

рагіна К. І. Губристична мотивація як умова прояву емоційного інтелекту осіб літнього віку: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії 053 - Психологія. Науковий консультант: доктор психологічних наук, професор Вірна Ж. П. Луцьк, 2022. 202 с.

рагіна К. І. Губристична мотивація у структурі мотиваційного профілю осіб літнього віку. Теорія і практика сучасної психології. 2019. № 5, Т. 2. С. 29-32.

рагіна К. І. Природа губристичної мотивації та розвитку губристичного синдрому крізь призму конфлікту. Проблеми сучасної психології. 2019. Випуск 44. С. 11-30.

уданова Л. О. Мотивація - ключ до пізнання: Методичний посібник. Шевченкове, 2012. 36 с.

Ватащук М. В. Формування мотивації навчання молодших школярів на уроках української мови: дипломна робота на отримання другого (магістерського) рівня вищої освіти. Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Костащук О. І. Чернівці, 2024. 104 с.

Волянюк А. Мотивація як фактор підвищення навчальної успішності молодших школярів. Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного університету імені Івана Франка. Дрогобич, 2020. Випуск 27, Том 1. С. 241-245.

Волянюк А. Характеристика змісту і рівнів навчальної мотивації молодших школярів. Актуальні проблеми фахової підготовки сучасного педагога: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 9-10 листопада 2020р.). Херсон, 2020. С. 114-121.

Воронова Н. Мотивація як фактор успіху навчальної діяльності молодших школярів. Початкова школа. 2007. № 3. С. 5-6.

Гнатюк О. В. Формування в учнів початкових класів мотивації до навчання в сучасній новій українській школі. Педагогічні науки. 2020. Том 23, № 1-2. С. 21-26.

Гордійчук О., Козачук Г. Мотивація учіння молодших школярів: сутність та особливості формування. Актуальні проблеми початкової освіти. 2023. Секція 7. С.

Грудіна В. Формування та корекція мотивації учіння молодших школярів: дипломна робота на отримання другого (магістерського) рівня вищої освіти. Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Гузенко О. В. Запоріжжя, 2024. 86 с.

Дзюбко Л. В., Гриценок Л. І. Мотивація навчальної діяльності як психолого-педагогічна проблема. Психолінгвістика. 2009. Випуск 4. С. 33-43.

Домуховська М. Р. Формування мотиваційної спрямованості учнів 3 класу засобами навчально-творчих задач з математики: дипломна робота на отримання другого (магістерського) рівня вищої освіти. Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Баруліна Ю. О. Кривий Ріг, 2023. 91 с.

Дуброва О. М. Навчальна мотивація як специфічний компонент навчальної

діяльності. Педагогічні науки: Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. 2016. Серія: "Педагогічні науки". №14. С. 30-37.

Дубровська Л., Горянська А., Пісоцький В., Король В. Формування мотивації до навчання в учнів початкової школи засобами нетрадиційних форм уроків. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія "Психолого-педагогічні науки". 2025. №1. С. 64-

Заброцький М. М . Педагогічна психологія: Курс лекцій. Київ, 2000. 100 с.

Заєць В. С., Моклюк М. О. Мотивація навчальної діяльності молодших школярів як психолого-педагогічна проблема. Сучасні досягнення вітчизняних вчених у галузі педагогічних та психологічних наук: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 6–7 березня 2020 року). Київ, 2020. Ч. 1. С. 71-74.

Кравчук І. Ю. Мотиви навчальної діяльності молодших школярів: курсова робота з психодіагностики. Науковий керівник: старший викладач Гніда Г. П. Житомир, 2009. 39 с.

Кузь І. О., Морозова О. А., Удовенко Л. М. Особливості формування навчальної мотивації в молодших школярів в умовах дистанційного навчання. Вісник науки та освіти. 2024. №2 (20). С. 867-886.

Лемак М., Петрище В. Психологу для роботи. Діагностичні методики: збірник. Ужгород, 2012. 616 с.

Лесик С. А. Компонентна структура губристичної мотивації майбутніх фахівців соціономічних професій: дипломна робота на отримання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Бабатіна С. І. Київ, 2025. 59 с.

Лукова С. В. Психологічні особливості губристичної мотивації підлітків-спортсменів: дисертація на здобуття ступеню доктора філософії. Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор Фоменко К. І. Харків, 2023. 233 с.

Лук’янова М. Психологія навчальної мотивації школярів. Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2006. № 3-4. С. 26-32.

Луцик Т., Мудрак І. Мотиви навчальної діяльності у структурі мотиваційної сфери

молодшого школяра. Актуальні проблеми вікової та педагогічної психології: Матеріали XI Міжнародної науково-практичної інтернет конференції. Луцьк, 2024.
Маляр Л. В., Ваколя З. М. Особливості мотивації учнів до навчальної діяльності. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2021. Випуск 82. С. 102-107.
Мацола І. В. Формування мотивації досягнення успіху у дітей молодшого шкільного віку: дипломна робота на отримання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Дудник О. А. Умань, 2024. 53 с.
Миколайчук А. В. Губристична мотивація як предиктор прагнення до успіху: дипломна робота на отримання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології і туризму Бататіна С. І. Київ, 2024. 56 с.
Надьон В. П. Губристична мотивація як фактор саморегуляції поведінки у молодшому шкільному віці: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 053 «Психологія». Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор Фоменко К. І. Харків, 2023. 209 с.
Новікова О. В. Формування мотивації учіння молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій: дипломна робота на отримання другого (магістерського) рівня вищої освіти. Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Гриценко І. В. Херсон, 2020. 71 с.
Омері І., Спесивих О., Комоцька О. Особливості мотивації навчання дітей у дошкільній та початковій освіті. Збірник наукових праць “Педагогічна освіта: теорія і практика”. Кам’янець-Подільський, 2017. Випуск 22 (1-2017), частина 2. С.

Панасюк М. П. Розвиток мотивації учнів початкової школи на уроках англійської мови: дипломна робота на отримання другого (магістерського) рівня вищої освіти. Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор Крисанова Т. А. Луцьк, 2023. 86 с.
овпа П., Тесленко М. Психологічні чинники формування мотивації до навчання в

учнів початкової школи. Тези 77-ої наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Полтава, 2025. Том 2. С. 252-

Полюк Д. Р. Особливості структури мотиваційної сфери успішних учнів: курсова робота з психології. Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Шевчук В. В. Київ, 2023. 27 с.

Приходько Ю. О., Толмачова О. Є. Розвиток мотиваційної сфери молодшого школяра. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2019. Випуск 31 (Серія 17. Теорія і практика навчання і виховання). С. 140-146.

Проколієнко Л. М., Ніколенко Д. Ф. Педагогічна психологія: Навчальний посібник. Київ, 1991. 183 с.

Савченко О. Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра: Посібник. Київ, 2014. 176 с.

Савченко О. Я. Діагностика і дидактичні умови формування у молодших школярів мотивації уміння вчитися. Український педагогічний журнал. 2015. №1. С. 85-98.

Семців Ю., Онишків З. М. Формування позитивної мотивації учіння молодших школярів. Магістр. Тернопіль, 2015. Випуск 23. С. 130-135.

Сівачук А. Л. Формування мотивації учіння молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі засобами мобільних технологій: дипломна робота на отримання другого (магістерського) рівня вищої освіти. Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент Онищенко І. В. Кривий Ріг, 2021. 106 с.

Смотракова М. П. Гра як ключ до мотивації та успіху в навчанні учнів початкових класів. Академічні візії. 2024. № 30. С. 1-8.

Телецька А. О. Поняття про навчальну мотивацію в психолого-педагогічній літературі. Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня Донецького національного університету імені Василя Стуса за підсумками науково-дослідної роботи за період 2017-2018рр. Донецьк, 2019. Том 2. С. 100-102.

Тіщук О. А., Маєвська О. М., Чернова Т. Ю. Формування мотивації до навчання

здобувачів формальної освіти у ЗВО засобами педагогічного коучингу. Теорія і методика професійної освіти. 2024. Випуск 73. С. 209–214.

Фоменко К. І. Психологія губристичної мотивації: феноменологія, структура, детермінація. Харків, 2018. 482 с.

Фоменко К. І. Психологія губристичної мотивації суб'єкта діяльності: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 - «Загальна психологія, історія психології». Харків, 2018. 43 с.

Чепурняк Н., Охота І., Хвостач А. Формування мотивації навчальної діяльності здобувачів освіти. Innovative development of science, technology and education: the 5th

Янчук Є. В. Формування мотивації навчальної діяльності молодших школярів на предметах мовно-літературної освітньої галузі: дипломна робота на отримання другого (магістерського) рівня вищої освіти. Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Зубцова Ю. Є. Запоріжжя, 2021. 95 с.

Яременко Л. Мотивація навчального процесу як педагогічна проблема. Вища освіта України. 2014. № 3. С. 69-74.

ДОДАТКИ

Додаток А

Стимульний матеріал для методики «Казкове царство»

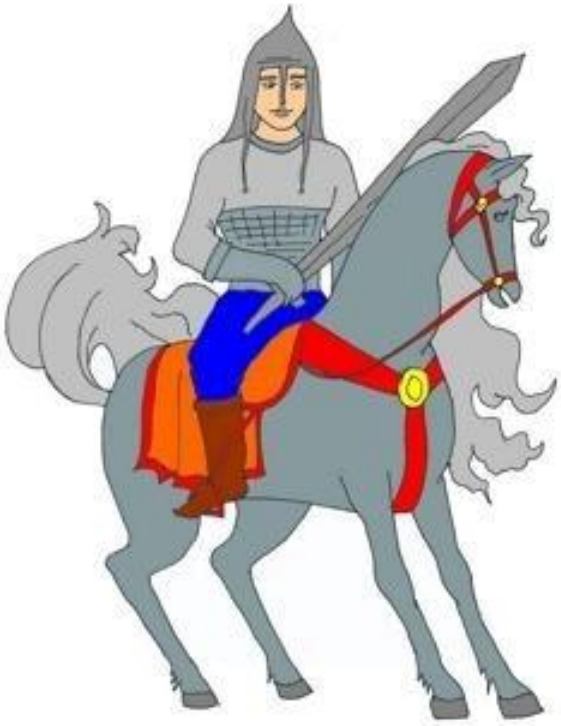

Додаток Б

Анкета для оцінки мотивації навчання Н. Лускановой (модифікована)

1. Тобі подобається в школі чи не дуже?
2. Вранці, коли ти прокидаєшся, ти завжди з радістю йдеш у школу чи тобі хочеться залишитися вдома?
3. Якби вчитель сказав, що завтра в школу не обов'язково приходити всім учням, ти б пішов у школу або залишився вдома?
4. Тобі подобається, коли у вас немає якого-небудь уроку?
5. Ти хотів би, щоб не задавали домашніх завдань?
6. Ти хотів би, щоб у школі залишилися тільки перерви?
7. Ти часто розповідаєш про школу батькам?
8. Ти б хотів, щоб у тебе був менш суворий учитель?
9. У тебе в класі багато друзів?
10. Тобі подобаються однокласники?

Обробка та інтерпретація результатів:

Відповідь «так» на запитання № 1, 2, 3, 7, 9, 10 оцінюється у 3 бали, відповідь «ні» - у 0 балів.

Відповідь «так» на запитання № 4, 5, 6, 8 оцінюється в 0 балів, відповідь «ні» у 0 балів.

25 – 30 балів – високий рівень шкільної адаптації.

20 – 24 бали – середній рівень шкільної адаптації.

15 – 19 балів – зовнішня мотивація.

10 – 14 балів – низький рівень шкільної адаптації.

9 і менше балів – шкільна дезадаптація.

Додаток В

Методика «Виявлення мотивації учіння» (В. Кириленко)

Інструкція. Прочитай твердження та вкажи чи підходить тобі цей варіант. Постав "+" у відповідній графі.

№ п/п	Твердження	Так	Ні
	Я навчаюсь тому, що на уроці мені цікаво		
	Я навчаюся тому, що змушують батьки		
	Я навчаюсь тому, що це приносить мені радість		
	Я навчаюсь тому, що хочу в майбутньому мати гарну роботу		
	Я навчаюсь тому, що хочу, аби батьки могли мною пишатися		
	Я навчаюсь тому, що не хочу відставати від інших учнів та своїх товаришів		
	Я навчаюсь тому, що наш клас найкращий в школі		
	Я навчаюсь тому, що мені подобаються шкільні перерви		
	Я навчаюсь тому, що у наш час треба багато всього знати		
	Я навчаюсь тому, що не хочу бути покараним за невдачі		
	Я навчаюсь тому, що мені подобається класний керівник		
	Я навчаюсь тому, що мені подобається, коли мене хвалять		
	Я навчаюсь тому, що мені подобається ходити в школі у новій шкільній формі		
	Я навчаюсь тому, що хочу отримувати високі оцінки		
	Я навчаюсь тому, що мені подобається, коли мене хвалить учитель в класі		
	Я навчаюсь тому, що до мене часто звертаються однокласники по допомогу		
	Найкраще у навчанні мені вдається:		
	- рахувати, додавати, віднімати, ділити, множити;		

	- читати		
	- писати		
	- ліпити та малювати, робити фізичні вправи		

Обробка результатів. Запитання опитувальника складено з урахуванням внутрішніх і зовнішніх мотивів учіння: позитивних (мотивація успіху) та негативних (уникнення невдачі). Відповіді на запитання № 3, 4, 11 вказують на внутрішні позитивні мотиви учіння. Виявленню зовнішніх позитивних мотивів допоможуть відповіді № 1, 5, 9. Відповіді на запитання № 2, 6, 7, вказують на зовнішню негативну мотивацію учіння, на № 13, 8, 16 - спрямовані на виявлення соціальної значущості учіння, а на запитання № 10, 12, 14, 15 - на виявлення мотивації престижу. Відповіді на 17 запитання дають можливість визначити, який вид навчальної діяльності приносить учневі задоволення та який краще виходить.

Додаток Г

Методика «Спрямованість на набуття знань» (Є. Ільїн, Н. Курдюкова)

Інструкція: «Тобі пропонується перелік тверджень-запитань з парними відповідями. Із двох потрібно вибрати одну відповідь і напроти номера запитання записати відповідну відповідь.

Текст опитувальника

1. Отримавши погану оцінку, ти, прийшовши додому:

А) відразу сідаєш за уроки, повторюючи і той матеріал, з якого погано відповів;

Б) сідаєш дивитись телевізор або гратися на комп'ютері, думаючи, що урок з цього предмету буде ще через день.

2. Після того, як отримав гарну оцінку ти:

А) продовжуєш добросовісно готуватися до наступного уроку.

Б) не готуєшся ретельно, так як знаєш, що все одно не запитають.

3. Буває, що ти залишаєшся незадоволений відповіддю, а не оцінкою:

А) так; Б) ні.

4. Що для тебе навчання:

А) пізнання нового; Б) обтяжливе завдання.

5. Чи залежать твої оцінки від ретельності підготовки до уроку:

А) так; Б) ні.

6. Чи аналізуєш ти після отримання низької оцінки, що зробив неправильно:

А) так; Б) ні.

7. Чи залежить твоє бажання готувати домашнє завдання від того, чи виставляють за нього оцінки:

А) так; б) ні.

8. Чи легко тобі «втягнутися» в навчання після канікул:

А) так; Б) ні.

9. Чи шкодуєш ти, що не буває уроків із-за хвороби вчителя:

А) так; Б) ні.

10. Коли ти, перейшовши в наступний клас, отримуєш нові підручники, чи цікавить тебе, про що в них йтиме мова?

А) так; Б) ні.

11. Що на твою думку краще – навчатися чи хворіти:

А) навчатися; Б) хворіти.

12. Що для тебе важливіше – оцінки чи знання:

А) оцінки; Б) знання.

Обробка та аналіз результатів. За кожну відповідь, яка співпадає з ключем нараховується 1 бал. Про мотивацію на набуття знань свідчать відповіді «А» на запитання 1 – 6; 8 – 11 і відповіді «Б» на запитання 7 і 12.

1 – 4 – низький рівень мотивації на набуття знань;

5 – 8 – середній рівень мотивації на набуття знань;

9 – 12 – високий рівень мотивації на набуття знань.

Додаток Д

Методика «Спрямованість на оцінку» (Є. Ільїн, Н. Курдюкова)

Інструкція. «Перед тобою перелік запитань, на які потрібно відповісти «так» або «ні», поставивши у відповідному рядочку напроти відповіді знак «+»».

№ п/п	Запитання	Так	Ні
	Чи пам'ятаєш ти, коли отримав першу в житті двійку?		
	Чи хвилює тебе, що твої оцінки дещо гірші, ніж у інших учнів класу?		
	Чи буває, що перед контрольною роботою серце у тебе починає підвищено стукати?		
	Чи червонієш ти під час оголошення тобі поганої оцінки?		
	Якщо в кінці тижня ти отримав погану оцінку у тебе у вихідний день поганий настрій?		
	Якщо тебе довго не викликають, це тебе хвилює?		
	Чи хвилює тебе реакція однолітків на отриману тобою оцінку?		
	Чи готуєшся ти до наступного уроку після отримання відмінної оцінки так як потрібно, хоча і знаєш, що все одно запитають нескоро?		
	Чи хвилює тебе очікування опитування?		
	Чи було тобі цікаво навчатися, якби оцінок взагалі не було?		
	Чи бажатимеш ти, щоб тебе запитали, якщо будеш знати, що оцінку за відповідь не поставлять?		
	Після отримання оцінки на уроці ти продовжуєш активно працювати?		

Обробка та аналіз отриманих результатів: нараховується по 1 балу за відповідь «так» на запитання 1 – 9 і за відповідь «ні» – на 10 – 12. Підраховується загальна сума балів.

1 – 4 – низький рівень мотивації на оцінку;

5 – 8 – середній рівень мотивації на оцінку;

9 – 12 – високий рівень мотивації на оцінку.

Співставляються результати з методикою «Спрямованість на набуття знань».